

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА
ФІЛОСОФСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ КУЛЬТУРИ І ФІЛОСОФІЇ НАУКИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти
ЗНАКИ ЗОДІАКУ В ХУДОЖНІЙ КУЛЬТУРІ

Виконала:
студентка 4 курсу
групи ОКК-41
денної форми навчання
першого (бакалаврського) рівня
спеціальності 034 –
Культурологія,
освітньо-професійної програми
“Культурологія”
Софія Олексіївна
БЕРЕЖНА
Науковий керівник:
доктор філософських наук,
професор
Олег
Миколайович
ПЕРЕПЕЛИЦЯ

Рецензент:
кандидат філософських наук,
доцент Іван ТОЛСТОВ

Підсумкова оцінка: за національною шкалою:
кількість балів: _____
Підпис керівника _____

Кваліфікаційну роботу захищено на засіданні Екзаменаційної комісії
Протокол № __1__ від « 13 » червня 2025 р.
Голова Екзаменаційної комісії _____ ЛИСЕНКОВА В.В._____
(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	Ошибка! Закладка не определена.
РОЗДІЛ 1 ЗНАКИ ЗОДІАКУ: ВИНИКНЕННЯ, ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРНІ СЕНСИ	8
1.1 Астрономічно-релігійні уявлення про Зодіак у культурах Стародавнього Сходу.....	8
1.2 Давньогрецька міфологія і формування символіки Зодіаку.....	12
1.3 Зодіакальні образи в культурі Середньовіччя і Ренесансу: між наукою, вірою та мистецтвом	Ошибка! Закладка не определена.
1.4 Сучасне переосмислення астрології та зодіакальних символів у культурі ХХІ століття	Ошибка! Закладка не определена.
Висновки до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2 ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗОДІАКАЛЬНИХ СИМВОЛІВ.....	23
2.1 «Зодіакальна людина» або зв'язок медицини і астрології в епоху Середньовіччя і раннього модерну.....	23
2.2 Зв'язок алхімії і астрології в часи ранньомодерної Європи.....	26
2.3 Методологія візуальної пам'яті Абі Варбурга «Nachleben».....	29
Висновки до другого розділу	35
РОЗДІЛ 3 «ЗОРЯНА МАНТІЯ»: МОДЕЛЬ СУЧАСНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЗНАКІВ ЗОДІАКУ	36
3.1 Овен – Козеріг: імпульсивність та спокій	37
3.2 Скорпіон – Водолій: глибина і трансформація.....	39
3.3 Телець – Терези: баланс між гармонією та естетикою	41
Висновки до третього розділу	44
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	50
ДОДАТКИ	54

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Важливу роль в культурі відіграють знаки і символи, через які люди пізнають себе, вивчають природу та взаємозв'язок із космосом, отримують певні емоції і шукають своє місце у світі. Виходячи з цього, ми розуміємо, що зодіакальні символи є одними із найдавніших знакових систем, яка не лише існує у пам'яті людства, а супроводжує цілу історію життя багатьох поколінь, трансформуючись в історико-культурному контексті. Культурний світ утворюється знаковими системами, які охоплюють різні форми комунікації, музику, кіно, літературу, театр тощо. Символи Зодіаку супроводжують історію людства з найдавніших часів, принаймні починаючи з II тисячоліття до нашої ери, коли з'явилися перші сузір'я з зодіакального поясу в шумерських списках зірок. А згодом вони відігравали важливу роль в часи Античності та в часи європейського Середньовіччя і Ренесансу. Відтак актуальним є розгляд, як і через що вони втілювалися, а потім трансформувалися в життя людей та який був сенс і мета їх виображення. Знаки Зодіаку використовувалися в культурних, релігійних, історичних контекстах, втілювалися в зображальному мистецтві, художніх творах. І навіть сьогодні – це великий пласт популярної культури, що проникає в культурні маси.

Актуалізація проблематики дослідження. Астрологія та зодіакальні символи у художній культурі мають міждисциплінарний характер, оскільки вони охоплюють культурологічні, філософські, релігійні, мистецтвознавчі аспекти, які в кожній із сфер мають свою проблематику. Науковці попередніх століть і сучасники досі цікавляться вивченням астрології в контексті філософії і релігії, а найважливіше у візуальному мистецтві.

Такий дослідник як Ніколас Кемп'юні зробив великий внесок у розгляд цих питань завдяки своїм працям «History of Western Astrology» (2009) [17] та «Astrology and Cosmology in the World's Religions» (2012) [5]. В них він проаналізував історію еволюції астрологічної традиції в різних релігіях світу та

цивілізаціях. Також у своїй монографії «Ptolemy's philosophy» (2018) [15] Жаклін Феке досліджує філософію астрономії та астрології Птолемея, роблячи акцент на їх теологічній інтерпретації. Ще одна важлива праця на яку ми звернули увагу «Duke and the stars» (2013) [8] Моніки Аццоліні, в ній вона розглядала політичні аспекти астрології епохи Ренесансу. Дослідник Патрік Бонер має працю під назвою «Kepler's cosmological synthesis: astrology, mechanism and the soul» (2013) [11], де він вивчає астрологічні уявлення наукової думки Нового часу, аналізуючи світогляд людей у поєднанні астрологічних традицій. Також проблематику означеної теми розглянуто в збірнику «Astrology, science, and culture: pulling down the moon» (2004) [7] під редакцією Патріка Каррі, де досліджується культурна астрологія та її ідеологія, а також уявлення про жіночність і тілесність.

Історико-культурний аспект проблеми астрології ми знайшли в праці «Astrology in European religious history: its philosophical foundations through the ages» (2023) [6], в якій аналізується її вплив на філософську думку, релігію та мистецтво. Не втратили свою важливість також праці Дж. Холдена «A history of horoscopic astrology» (1996) [18], Е. Гаріна «Astrology in the renaissance: the zodiac of life» (1988) [16] та Т. Бартона «Ancient astrology» (2016) [10]. Дослідження про месопотамське коріння астрології Марка Бейджента «From the omens of Babylon: astrology and ancient Mesopotamia» (1994) [9], також є доцільним у розгляді актуалізації проблематики нашого дослідження. І класичною вважається праця Френсіс Єйтса «Giordano Bruno and the hermetic tradition» (2015) [26], в якій вона пише про герметичну традицію астрологічного мислення.

Джерела та методи дослідження. У процесі написання дослідження нами були використані різноманітні першоджерела та сучасні наукові праці, присвячені астрології, астрономії, алхімії, медицині та візуальній культурі і символізму. Зокрема, ми використовували важливу працю про космос «Тетрабіблос» Клавдія Птолемея [24], звернули увагу на роботи Каміля Фламмаріона [41], Івана Климишина [34], Абі Варбурга [33; 19; 21]. Також велику увагу ми приділили іконографічному аналізу зображень Зодіаку у

візуальному мистецтві, розібрали фрески Палацо Скіфанойя у Феррарі, проаналізували гравюри Альбрехта Дюрера [1].

В цій роботі було застосовано міждисциплінарний підхід, зокрема історико-філософський метод, семіотичний, культурологічний та мистецтвознавчий. Особливої уваги ми приділили герменевтичному аналізу текстів і візуальних символів. Застосували метод порівняльного аналізу для дослідження трансформації знаку Зодіаку у трьох зображеннях: мозаїки з римської вілли знаку Зодіаку «Овен», приблизно 270 року [4], ілюстрації знаку Зодіаку «Овен» в часи Середньовіччя [14] та сучасного зображення із Pinterest [3]. Ці джерела дозволили дослідити трансформацію зодіакальних символів та образів в різні історичні епохи.

Ще нами було вивчено антропологічний аспект зодіакальних символів, а саме їх зв'язок із алхімією, медициною, психікою та гендерними архетипами. Для цього ми використовували різні праці про медичну астрологію [22], алхімію [27] та візуальний ряд «Атласу образів Mnemosyne» Абу Варбурга. [33; 19; 21].

За словами відомого французького астролога та письменника Каміля Фламмаріона, «Перші спостерігачі неба — засновники астрономії — не вихвалялися тим, що вони «вчені» і не вважали споглядання неба «дослідженням», а результати своїх спостережень — наукою» [41; С. 11]. Цей вислів показує, наскільки важливі знакові системи для формування культурного мислення. Тому і ми у цій роботі прагнемо дослідити виникнення та істину зодіакальних символів і намагаємося розібратися з культурологічної точки зору, як і через що вони трансформувалися та досі зберегли свою актуальність.

Спростовуючи оманливу думку про те, що знаки Зодіаку мають лише астрономічний сенс, ми впевнені, що в них є глибокі символи і приховані таємниці, які досліджуються в цій роботі. Інтерес людини до зоряного неба сягає у минуле на десятки тисяч років. Цьому є підтвердження зібраних з багатьох куточків світу матеріальних пам'яток, залишених печерною людиною таких як: «вибиті на камені зображення зоряних фігур (сузір'їв), зарубки на кістках тварин

для відліку часу за фазами Місяця, майданчики, облаштовані для астрономічних спостережень, – найдавніші обсерваторії» [31; С. 202]

Тому, вибір теми: знаки Зодіаку в художній культурі, обумовлений декількома ключовими факторами, які підкреслюють її значущість в контексті сучасної гуманітарної науки та актуальним є міждисциплінарний аналіз знаків Зодіаку як культурного феномену, що дасть змогу дослідити давню історію їх походження та історико-культурну трансформацію, а також взаємозв'язок з медициною, релігією, магією, алхімією та антропологією.

Мета і завдання дослідження. Мета цієї дипломної роботи полягає у визначенні значення знаків Зодіаку в мистецтві та їх ролі в культурі.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено і вирішено такі завдання:

- Вивчити історію виникнення зодіакальних символів.
- Визначити особливості трансформації знаків Зодіаку.
- Виявити місце та функцію знаків Зодіаку в літературних і мистецьких творах.

Об'єкт дослідження – знаки Зодіаку в художній культурі.

Предмет дослідження – культурно-історична трансформація зодіакальних символів.

Методи дослідження:

Історико-хронологічний метод:

- Дослідження історії знаків Зодіаку від Давнього Вавилону до сучасності.
- Їх трансформація в різні часові проміжки.

Порівняльно-історичний метод:

- Порівняння знаків Зодіаку в різних культурах, зокрема античній, Середньовічній та сучасній.
- Аналіз відмінностей наукових підходів різних мислителів.

Джерелознавчий метод:

- Аналіз первинних джерел (Тетрабіблос)

Семіотичний метод:

- Аналіз зображень із застосуванням семіотичного підходу Ролана Барта, який передбачає розгляд значень на денотативному та конотативному рівнях.

Герменевтичний метод:

- Інтерпретація образів Зодіаку в літературному творі Милорада Павича «Зоряна Мантія»

Іконологічний метод:

- Тлумачення зображень Зодіаку, трьох епох – античності, Середньовіччя, сучасності, пошук їх глибинного символізму, культурного та історичного контексту.

Наукова новизна дослідження полягає у міждисциплінарному аналізі знаків Зодіаку в художній культурі, завдяки культурологічним, філософським, мистецтвознавчим, семіотичним та герменевтичним підходам. Нами уперше було інтерпретовано зодіакальні пари (Овен-Козоріг, Скорпіон-Водолій, Телець-Терези) на матеріалі твору «Зоряна Мантія» [36] Милорада Павича, в якому представлені людські стосунки, які пройшли через тяжкі трансформації, внутрішню силу, боротьбу пов'язану із символами та астрологією.

Також нами було запропоновано методологічний підхід порівняння дослідження трьох зображень знаку Зодіаку «Овен», в різних епохах: Античності, Середньовіччя та сучасності. Саме це, дало змогу простежити не лише художній контекст, але й трансформацію і еволюцію цих символів в культурі.

Структура і обсяг.

Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури і додатків. Роботу викладено на 72 сторінках. У дослідженні є 20 додатків. Список використаних джерел містить 41 найменування на 4 сторінках.

РОЗДІЛ 1 ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ЗНАКІВ ЗОДІАКУ

1.1 Астрономічно-релігійні уявлення про Зодіак у культурах Стародавнього Сходу

Як відомо, вперше зодіак згадується у II тисячолітті до нашої ери в культурі Вавилону. Вавилонська астрономія розробила систему 12 знаків та заклала основи сучасного розуміння Зодіаку через їх створення, кожен з яких по 30 градусів. Дуги екліптики, через які у відповідний період року проходило Сонце, позначали символами зодіакальних сузір'їв. Саме так і з'явилася система «знаків Зодіаку». Відлік часу починається з весняного рівнодення, яке на початку нашої ери знаходилося в сузір'ї Овна. Дуга довжиною 30°, відлічена від певної точки, позначалася як 'У' і символізувала сузір'я Овна. Наступний відрізок екліптики, від 30° до 60°, відповідає сузір'ю Тельця (див. додаток А). Це спрощує опис положення небесних тіл, наприклад, замість детального зазначення екліптичної довготи можна використовувати знаки сузір'їв. Автор зазначає, що: «замість записати «екліптична довгота Марса, відлічена від точки весняного рівнодення, рівна 188°», вказували: «Марс пройшов 8° дуги, позначеної знаком Терез» і скорочено записували це так $O\Gamma 8^{\circ}$ ». Але з проміжком часу точка весняного рівнодення змістилася з сузір'я Овна в сузір'я Риби [34; С. 30].

Система сузір'їв Зодіаку включала в себе всім відомі знаки такі як: Овен, Телець, Близнюки, Рак, Лев, Діва, Терези, Скорпіон, Козоріг, Стрілець, Водолій і Риби. Це дозволило впорядкувати астрономічні спостереження та створити календар, який поділений на 12 місяців рівної тривалості. Згодом греки та єгиптяни адаптували вавилонський зодіак, поєднуючи його в своїх астрономічних та культурних традиціях [25; С. 217-218].

У своїй роботі Відьмаченко А.П. зазначає: «Одну із перших таблиць по астрономії, на котру збереглися посилання, було складено у Вавилоні за майже 4000 років до н.е.» (див. у додатку Б, В) [30; С. 4].

Знаки Зодіаку завжди викликали в нас великий інтерес, тому що вони поєднують в собі наукові, культурні, історичні, філософські явища, які є

актуальними і досі. Вражає те, як люди в давнину були такими розумними та духовно розвинутими.

Взагалі можна припустити, що справжні зодіакальні гороскопи та календарі створені власноруч на основі математичних розрахунків існували тільки в давні часи, до появи технологій та програмного забезпечення, тому що мережа Інтернет суттєво спростила процес розрахунків, але водночас і віддалила його від традиційних методів започаткованих нашими предками. Згодом ми дізнаємося, яке символічне значення мають знаки зодіаку та як кожен із них має свою унікальну філософію та таємний сенс. Ми гадаємо, що походження Зодіаку – це прекрасний приклад того, як набуті знання можуть переростати в щось більш глибоке та символічне. І навіть сьогодні, в епоху сучасних технологій, люди звертаються до набутих навичок і стародавніх символів наших предків.

Хоч раз в житті кожна людина ставила собі питання: чому в тижні 7 днів? У цьому розділі ми розглянемо історію появи семиденного тижня. Прийнято вважати, що семиденний тиждень виник у Давньому Вавилоні (як і знаки Зодіаку). Якщо робити математичні розрахунки, то на широті Вавилону 28 днів можна було побачити Місяць на небі, але гіпотеза щодо семиденного зростання Місяця була підтверджена іншим чином: наявністю на ньому семи «блукуючих світил». Через деякий час ці «світила» отримали назву **планети**, завдяки винаходу греків, і вони розмістили їх у такому порядку «(за тодішніми уявленнями - в міру зростання віддалі до Землі): Місяць, Меркурій, Венера, Сонце, Марс, Юпітер і Сатурн.» [34; С. 33]. В ті часи, планети називали іменами Богів, наприклад Венера звалася – Іштар з єгипетської теології, а зараз планети мають назви імен Богів Стародавнього Риму. Отже, як ми могли зрозуміти число сім – це кількість планет, яке стало священним для Давнього Вавилону і інших народів у минулому. Також у стародавньому Єгипті доба тривала 24 години, але тиждень розпочинався з суботи. Згодом Єгиптяни та Греки пов'язували годину доби з окремою планетою, вони думали, що кожна година певного дня належить певній планеті. Наприклад, третя година доби була завжди під планетою Марс, шоста – Меркурій, коли доходило до останньої планети – Місяцю, починали

рахувати знову з Сатурну. Таким чином, вони розмістили в колі планети, по мірі збільшення їхньої відстані від Землі, семикутну зорю чергування «Богів-опікунів днів тижня», як це виглядало можна подивитися у (додатку Г) [34; С. 33-35].

Захоплюючим є той факт, що завдяки стародавнім цивілізаціям Вавилону, Греції тощо ми сьогодні використовуємо семиденний календар і маємо можливості будувати плани. Число 7, яке спочатку здавалося лише астрономічним спостереженням, виявилось дуже символічним маючи щось спільне з планетами та Богами. Зрозумілим стало те, що така властивість, як винахідливість, прийшла до нас від наших предків, котрі придумали для себе в ті часи розмежування дня і ночі, могли порахувати години в добі і орієнтувалися на назви планет іменами Богів, щоб структуровано розуміти навколишній світ і зміни в ньому. Завдяки їх спостереженням за небесними тілами та винаходу зв'язку з релігійними переконаннями вони створили систему, яка і досі є значущою для нас. Це все дає розуміння того, що астрономія та Космос є важливими для людського сприйняття світу.

У сучасному світі дуже популярними є гороскопи, але виникає питання: чи є вони правдою? Ми пропонуємо проаналізувати та дослідити їх історію походження та розвиток. За багато століть до н. е. існував природній спосіб для «ворожіння». Климишин І. А. у своїй роботі зазначає: «Небесна сфера упродовж доби здійснює повний оберт і тому всі знаки Зодіаку за цей час встигають піднятися над горизонтом і захватися за ним! Якраз на цій основі астрологи понад 2000 років тому розробили «більш науковий» метод ворожіння - складання гороскопів (від «горо» - година і «скопео» - дивлюся, тут - «дивлюся, який знак Зодіаку сходить у певний момент часу»))» [34; С. 40]. 12 знаків Зодіаку формують обертове коло навколо Землі, яке розділене на 12 рівних частин, відомих як "доми". Кожен дім має своє положення: перший з'являється на сході, сьомий — на заході, четвертий — найнижче, а десятий — найвище (див. додаток Д). Обертання небесної сфери протягом доби призводить до переміщення знаків Зодіаку та планет між домами, створюючи астрологічну картину. Важливим для

астролога було те, щоб він міг правильно скласти гороскоп, для цього повинно було знати 3 правила.

- Вміти правильно визначити положення планет, але важливо було знати приблизний час моменту народження людини.
- Визначити положення небесної сфери, потрібно було точно підрахувати скільки часу пройшло з моменту верхньої кульмінації точки весняного рівнодення.
- Встановлення «дому», в якому в той час перебували знаки Зодіаку та планети.

Такий гороскоп малювали у вигляді квадрату, всередині писали ім'я людини та час її народження (це важливо), далі поділяли простір на 12 трикутників, які відповідали «домам», схематичний приклад гороскопу (див. додаток Е). Отже, завдяки часу народження дитини астрологи мали змогу скласти гороскоп відповідно до того, в якому «домі» знаходилася планета. Такі гороскопи «віщали» долю людини та припускали якою вона буде в житті [34; С. 43].

Ми вважаємо, що за тих стародавніх часів, коли люди тільки починали шукати пояснення астрономічним явищам, такі гороскопи мали місце бути. Але у XXI столітті, в епоху технологій та критичного мислення це точно не той випадок, на що потрібно спиратися розумній людині.

Дуже часто знайомі ставлять питання: ви дійсно вірите в знаки Зодіаку? Частіше за все, таке питання ґрунтується на хибному уявленні про те, що знаки Зодіаку ідентичні гороскопам. Існує оманлива думка, що люди, які цікавляться цими знаками, автоматично вірять у прогнозування, які публікуються у ЗМІ. Але для багатьох, як і для нас, віра в Зодіак має значно глибший і таємний сенс. Ця тема стосується кожної людини, тому що кожен має свій власний знак, пов'язаний із моментом народження. Зацікавленість та знання історії і значення свого знаку Зодіаку може сприяти кращому розумінню себе та інших. Тому не варто мислити стереотипно та вважати людей, які мають інтерес до цієї тематики «дивними» чи ірраціональними.

1.2 Давньогрецька міфологія і формування символіки Зодіаку

Розглянувши астрономічні уявлення у Стародавньому Сході, варто звернути увагу на внесок давньогрецької культури у наступний розвиток знаків Зодіаку. Давня Греція відігравала важливу роль у трансформації астрономічних знань, котрі в подальшому вплинули на традицію європейської культури. Дізнавшись про вивчення цих знаків у Стародавній Греції, можна буде простежити, як філософія, релігія, міфологія та інші наукові досягнення античності протискалися у формування сучасного уявлення про Зодіак. Тож пропонуємо дослідити далі історію виникнення системи знаків, так як подальше вивчення цієї теми сприятиме більш глибокому усвідомленню її значення в культурному та наукових контекстах.

Назва Зодіак походить від знаків та фігур, які поєднані із реальними сузір'ями. Греки трансформували цю класифікацію, пристосувавши їх до астрономічних і астрологічних цілей, як інтерпретація знамень, пов'язаних із планетами і знаками Зодіаку. Також вони відокремили свою систему від «варварських» традицій, але з часом східні впливи знову почали інтегруватися в їхні практики. Основну роль у концепції знаків Зодіаку відігравали халдеї, автор книги зазначає це у тексті: «З іншого боку, халдеї зберігають певні права на первісну ідею конструкції, яка була впорядкована і пристосована до астрономічних та астрологічних цілей греками. Халдеї, які в основному займалися планетами, повинні були обов'язково відзначати етапи в їхньому русі...» [12; С. 125]. В цій книзі також розглядається історія дослідження нахилу екліптики щодо екватора давніми вченими, зокрема грецькими математиками, які намагалися пояснити це явище. Хоча халдеї та єгиптяни вже знали про нахил, греки не змогли точно визначити, хто з їхніх філософів першим його вивчив, приписуючи відкриття різним мислителям. Грецькі фізики пропонували різні теорії, намагаючись пояснити нахил через нестійкість Землі, вплив навколишнього середовища або зміни в русі Сонця. Натомість єгиптяни спиралися на «блукаючі світила» для створення календаря, а не зосереджувалися на вузькій екліптиці.

Наразі ми розглянемо характеристики деяких знаків Зодіаку, які нас цікавлять і котрі для астрономів мали лише умовне значення, а для астрологів могли відкрити цілий світ людини і до речі, Птолемеї – грецько-єгипетський астролог та математик – розглядав їх виключно в метафоричному сенсі.

Овен – перший Зодіак в системі знаків, який отримав це місце завдяки єгиптянам, які поклонялися Аммону. Натомість, Птолемеї не вважав Овна лідером, він порівнював його з початком весняного сезону, а жіночий початок із принципом вологи. Міфологи також мали своє власне бачення щодо цього знаку, вони вважали, що він символізує того самого барана із Золотою Руною, який переправив через воду Фрікса й Геллу, однак дівчина впала у хвилі Геллеспонту. Це також міг бути баран, за якого сперечалися Атреї і Тієст, або ж той, який вів спраглу процесію Діоніса до джерел оазису Аммона. Як зображали Овна можна подивитися у (додатку Є).

Основними рисами характеру людей народжених під цим знаком є імпульсивність, сором'язливість, нахили до гніву, також вони були б гарними майстрами в текстильній сфері, особливо в роботі з вовною. Ще такі люди можуть стикатися з фінансовими проблемами, але вони все одно мали б надію на краще [12; С. 130-132].

Терези – це сузір'я Скорпіона, яке ймовірно походить від халдейського походження. Греки розділили цей знак на дві частини, з клішень і самого Скорпіона. Взагалі, у I столітті до нашої ери, термін «Клішні» почали змінювати на термін «Терези», тому що вони графічно схожі на їх чаші (див. додаток Ж). Щодо характеристики цього знаку, то вони характеризують осіннє рівнодення дня і ночі, символізують мир і справедливість. Також зрозумілим є те, чому астрологи обрали цей знак, як заступник Італії, щоб задовільнити римлян [12; С. 141-142].

Насправді дуже цікаво читати і дізнаватися історії походження та характеристики всіх знаків, але ми зупинимось поки на двох: Овні та Терезах. Проаналізувавши їх, можна зробити висновок, що кожен знак має свою глибоку міфологічну та культурну основу, яка визначає не тільки символічне значення, а

й особливості характеру людей. Овен має інтерпретацію через міфи про барана із Золотою Руною і це дає кращий контекст розуміння цього знаку. Терези, хоч і з'являються з міфів про Скорпіона, вони все одно виступають як символ гармонії, балансу і справедливості. Завдяки всім цим характеристикам можна побачити, як тісно переплітаються культура, міфологія та астрономія в розумінні знаків Зодіаку.

Існує один дуже важливий трактат римського вченого-астролога Клавдія Птолемея, про якого ми вже згадували вище – це «Тетрабіблос», який вплинув на розвиток астрології та інтерпретацію знаків Зодіаку. Він був написаний у II столітті н.е. та в ньому Птолемеєм систематизував давньосхідні та грецькі астрологічні знання, аналізуючи вплив планет і зодіакальних сузір'їв на людей і намагаючись обґрунтувати їх з наукової точки зору. В цьому трактаті автор детально описує характеристики знаків Зодіаку, пояснює, як вони пов'язані з природою та як впливають на долю і характер людини.

У своєму трактаті Птолемеєм розділив знаки та дав їм визначення на чотири типи: солярні або сонцестоянні, еквіноктичні або рівноденні, солідні або фіксовані та бікорпоральні або подвійні. Давайте розберемо, що кожен із них значить:

- Солярні або сонцестоянні знаки вважаються Рак і Козеріг, тому що в них Сонце змінює свій напрямок на початок літнього та зимового сезонів.
- Еквіноктичні або рівноденні знаки – це Овен та Терези, в них Сонце впливає на рівну за тривалістю день і ніч під час весняного та осіннього рівнодення.
- Солідними або фіксованими знаками є Телець, Лев, Скорпіон та Водолій. Вони орієнтуються на сонцестояння та рівнодення для того, щоб закріпити вплив відповідних сезонних змін.
- Бікорпоральні або подвійні знаки: Близнюки, Діва, Стрілець та Риби. Вони розташовані між кардинальними та фіксованими (рівноденними та сонцестояними), поєднуючи їхні властивості.

Клавдій в цьому тексті зазначає: «For although their more general temperaments are each analogous to the seasons that take place in them, certain peculiar qualities of theirs arise from their kinship to the sun, moon, and planets...» [24; С. 21].

Розглянувши класифікацію знаків чотирьох типів, варто зазначити, що вони також поділяються на чоловічі та жіночі, як денні й нічні. Тобто шість денних знаків було призначено чоловічим, а шість нічних – жіночим. Таке чергування символізує постійну взаємодію дня і ночі, як чоловічого і жіночого початків. Також знаки Зодіаку бувають «командуючи» - це ті, які розташовані в літній півкулі, тому що Сонце робить день довший за ніч та «підкорені», які знаходяться в зимній півкулі, коли день коротший за ніч. Ці знаки розташовані між собою на однаковій відстані один від одного, того ж самого рівнодення, це наприклад можуть бути Овен чи Терези.

Ще кожній планеті в Зодіаку відповідають певні знаки, наприклад: Сонце має знак Лева, а Рак отримав Місяць. Сатурн, який сам по собі має холодну природу відповідає Козерогу і Водолю, так як вони мають холодну енергію. Юпітер з лагідним характером, отримує знаки Стрільця і Риб, тому що вони гармонійно пов'язані із Сонцем і Місяцем. Марс із сухою природою асоціюється зі Скорпіоном та Овном, які проявляють деструктивні якості. Венері, яка має помірний характер приналежать знаки Терези та Тельця, оскільки вони є гармонійними і родючими по відношенню к Сонцю і Місяцю. Та на завершення йде планета Меркурій, яка знаходиться найближче до Сонця, до неї належать знаки Близнюків та Діви. Таке розподілення «будинків» планет охарактеризовано за їхніми природними властивостями та їх впливом на астрологічні аспекти.

Напевно, майже кожен чув або знає, що знаки Зодіаку поділяються на чотири стихії: вогняну, повітряну, земну та водяну. Зараз ми розберемо, за яким принципом вони поділялися. По перше, варто зазначити, що за астрологічним принципом трикутник у Зодіаку є найбільш гармонійною фігурою, щоб поділити їх по три знаки в чотири трикутники (пам'ятаємо, що знаків всього 12).

- Перший трикутник складається із знаків Овен, Лев, Стрілець – це три чоловічі знаки, які належать до планети Юпітер та Сонця. Сонце керує ним удень, а Юпітер уночі.
- Другий трикутник: Телець, Діва, Козоріг, жіночі статті, які належать планеті Венері та Місяцю. Місяць керує ним вдень, а Венера уночі.
- Третій трикутник включає в себе Близнюків, Терези та Водолія, він також складається з чоловічих знаків і належать до планет Сатурну та Меркурію. Сатурн керує вдень, Венера уночі.
- Четвертий трикутник: Рак, Скорпіон, Риби відносяться до Марсу, оскільки Скорпіон є його «домом» (що таке «доми», ми розбирали у першому підрозділі). Також у ночі ним керує Місяць, а вдень Венера [24; С. 22-35].

Тільки що, ми розглянули головні моменти, які потрібно знати тим, хто цікавиться цією темою, а саме: що знаки Зодіаку поділяються на жіночі і чоловічі (денні і нічні), кожна планета має свій знак, який підходить їй по природнім умовам або вони гармонійно сходяться, також ми розібралися, як знаки поділилися на стихії та до якої категорії підходить кожен із них. Тепер потрібно розглянути дуже важливий метод визначення градуса Асцендента.

Асцендент – це астрологічний знак, який підіймається на східному горизонті у момент народження людини, але щоб визначити точну хвилину появи потрібно прикласти дуже багато зусиль, але дуже часто в цьому виникали труднощі. Існує певний перелік інструментів, які допомагали визначити точний час і це були сонячні чи водяні годинники або астролябії (один із перших астрологічних інструментів вимірювання), але такі приладдя часто могли давати хибні результати через механічні збої, тому Асцендент визначали по іншому.

Першим дуже важливим етапом було визначення сизигії. Астрологи знаходили останній молодик або повний Місяць перед народженням людини і визначали точний градус Сонця і Місяця під час цієї сизигії, але головним було те, що для молодика брали градуси обох світил, а для повного Місяця тільки градус того, який вище горизонту.

Другим етапом було визначення правлячих планет. Тобто науковці аналізували, які планети мають зв'язки з градусом сизигії враховуючи при цьому п'ять основних факторів: трин, доміциль, екзальтацію, терми та аспекти. Планета, яка відповідала більшості факторів вважалась основним управителем. Після цього потрібно було перенести отриманий градус до планети на знак Асцендента в момент народження. Завдяки цьому методу можна було точніше визначити момент появи дитини аніж за допомогою годинника або астролябій і такий метод є дуже принциповим та точним, тому що він враховував положення планет і їх зв'язки із знаками Зодіаку [24; С. 68].

Отже, ми розглянули головні моменти з трактату «Тетрабіблос», написаного у II столітті н.е., де Клавдій Птолемеї систематизував давні астрологічні знання. Ми дізналися про те, як планети впливають на знаки Зодіаку і на долю людини, також нам вдалося класифікувати знаки за астрономічними явищами (рівнодення, сонцестояння, фіксовані, подвійні знаки), за гендерною приналежністю (чоловічі і жіночі) та природніми стихіями (вода, земля, повітря, вогонь). Стало відомо, що у кожної планети є свої «будинки» в Зодіаку, які впливають на характер та долю людини і гармонійно пов'язані одна з одним. Також в цьому тексті ми розібралися з Асцендентом знаку, що сходить у момент народження людини і визначили, як правильно вираховувати його градус.

Його праця вплинула на подальший розвиток цієї теми, подавши гарний приклад наукового обґрунтування астрології, використовуючи математичні розрахунки та логічні пояснення аналізу небесних явищ.

1.3 Зодіакальні образи в культурі Середньовіччя і Ренесансу: між наукою, вірою та мистецтвом

Дізнавшись трохи у попередньому підрозділі про Стародавню Грецію та добу античності, де Клавдій Птолемеї у своєму трактаті «Тетрабіблос» систематизував знання про астрономію та знаки Зодіаку, пропонуємо далі досліджувати поняття Зодіаку тепер у часи Середньовічної епохи, тому що там

вони також продовжили розвиватися, але вже в інших культурних і релігійних умовах.

Доба Середньовіччя перевернула всі пізнання отримані у Давній Греції на 180 градусів. До природніх знань отриманих в античності, додалися нові релігійні з уявленням християнства. Таке поєднання призвело до нових відкриттів і нового бачення світу.

Пропонуємо трохи розглянути астрономію в Індії та Китаї. В Індії існували твори під назвою «сиддханти» в них були зібрані знання з природніх та астрономічних спостережень, таких як: рухи планет, назви сузір'їв, сонячні і місячні затемнення. Також в V столітті н.е. був знаменитий трактат індійського математика Аріабхати. [31; С 210] «Відомі назви двох творів: «Аріабхатія» (499) та «Аріабхата-сіддханта». До нашого часу дійшов лише перший з них... Аріабхата вважав, що планети розташовані в певній послідовності в міру віддалення їх від Землі, яку він уважав центром Всесвіту. А саме: Місяць, Меркурій, Венера, Марс, Юпітер, Сатурн.» [28] Ми можемо побачити, що з кожним століттям вчені змінювали порядок розташовування планет в різній послідовності, тому що вони отримували нові наукові знання в галузі астрономії. Це свідчить про те, що тема знаків Зодіаку не втрачала своєї популярності, а навпаки розвивала ще більший інтерес не тільки в науковій сфері, а навіть в релігійних і культурних контекстах.

У VI столітті астрономія почала активно розвиватися у Китаї. Ця країна налагодила в ті часи гарні відносини з Індією, Середньою Азією та арабською країною. Також в Китаї через декілька століть було встановлено астрономічний інститут, де вчені займалися календарними розрахунками, прогнозували дні затемнень і «щасливі» дні для їх імператора. Китайські митці перші відкрили прецесію, завдяки чому можна було враховувати точну тривалість місяця. Ще вони розробили власний рух зірок і змогли виміряти довжину дуги меридіана. Ця країна відзначала появу нових зір упродовж з X-XVII століть «і знаменита нова зоря (її залишок – нейтронна зоря, оточена Крабоподібною туманністю), що спалахнула на небі 28 червня 1054 р. і яку було видно до 1056 р.» [31; С 211]

Натомість, протягом декількох наступних століть китайська астрономія зазнала занепаду, як і багато культур загалом, але після цього почався новий етап розвитку цієї науки. Як виглядала китайська обсерваторія можна подивитися у (додатку 3).

Трохи розглянувши науковий розвиток двох країн Індії та Китаю, перейдемо до арабського світу, тому що вони відкрили ще більше ніж їх попередні сусіди. Починаючи з VII століття, після появи Арабського халіфату всі наукові знання Стародавньої Греції, Індії і т.д. стали доступні арабським митцям. Вони на основі цих знань змогли зробити нові відкриття в галузі астрономії, наприклад аль Баттані – арабський астроном і математик, більш точно на відміну від Платона (трактат якого ми згадували в попередньому підрозділі), визначив нахил екліптики до екватора. Згодом стався розпад арабського халіфату, але розвиток астрономії не зупинився. У XIII столітті були створені «Ільханські таблиці», у XV було відкрито обсерваторію, в якій точно визначили положення весняного рівнодення та тривалість року. Також Улугбек у Самарканді розробив «Гураганські таблиці» в яких було написано координати тисяч зір. З цього можна зробити висновок, що арабські астрономи зробили великий внесок у подальшу історію виникнення знаків Зодіаку, розширивши нові методи спостережень, знання, написали таблиці на які спиралися ще багато століть поспіль [31; С 211-212].

Тепер давайте розглянемо, як розвивалася астрономія в часи Середньовіччя. Важливо зазначити, що наукова діяльність у Західній Європі почала занепадати після падіння Західної Римської імперії. У VIII столітті, коли при владі був Карл Великий, він започаткував наукове товариство, що сприяло розвитку освіти. Тоді у монастирях з'явилися перші школи з навчальними програмами, які були поділені на «тривіум» і «квадривіум». Авжеж, важливу роль у поширенні астрономічних знань відігравали арабські вчені, чії праці разом із творами античних вчених таких як: Птолемея, Аристотель і т.д. були перекладені у Європі у XI-XIII століттях. Ще у той час важливим відкриттям стали «Толедські таблиці» 1080 року. Також важливу роль для розвитку астрономії мав Альфонс

X (Мудрий) він був королем Кастилії та Леону і за його правління були створені «Альфонські таблиці» 1252 року. Видатний англійський філософ і натураліст Р. Бекон, поставив під сумніви систему Птолемея й бачення Аристотеля. Чим далі, тим більше зростав інтерес до астрономії у багатьох вчених. Важливою постаттю, яка зробила свій внесок в цю науку став австрійський астроном Георг Пурбах. Він та його учень Йоганн Мюллер, розробили нову теорію планет на основі Птолемеєвого зразку. Ще багато вчених брали на себе нові відкриття і дізнавалися щось нове від своїх предків, котрі залишили їм багато цікавого матеріалу. Таким чином, був зроблений перехід від античних і арабських праць до нових методів спостереження. Важливими етапами цього періоду стали роботи Пурбаха та його учня і розвиток друкарства. Завдяки цьому астрономія стала точною наукою і розвивалася далі ще стрімкіше [31; С 212-214].

1.4 Сучасне переосмислення астрології та зодіакальних символів у культурі XXI століття

У сучасному світі погляд людей на астрологію дещо змінився. Знаки Зодіаку авжеж продовжують відігравати важливу роль в масовій культурі, але вже не з сакральної чи релігійної точки зору, яка була їх первинною космогонічною функцією, а більш з візуальної та естетичної доктрини. Як зазначає автор в книзі «Astrology in European religious history: its philosophical foundations through the ages» (2023) [6]: «Сучасна астрологія, безумовно втратила те значення і здатність формувати суспільство, яке вона мала в грецькому, римському або ранньомодерному періоді, але в наш час вона залишається фактором, який не можна ігнорувати, і який набуває більшого невидимого значення, ніж прийнято вважати в суспільстві, яке вважає себе освіченим і раціональним. В тому числі в переломні моменти життя суспільства і в у процесах прийняття рішень.» [6; С 12] (перекладено за допомогою перекладача DeepL).

Тобто, ми хочемо сказати, що сучасна культура впроваджує зодіакальні символи і все що з ними пов'язано за допомогою різних соціальних платформ, наприклад таких як Instagram, Tik-Tok, Twitter, зробивши із зодіакальних образів

контент у вигляді мемів (жартівливих зображень), відео, гороскопів і т.д. В цих мережах знаки Зодіаку осмислюються через призму ідентичності, психології (яка стала дуже популярна в наші часи), гумору і в край рідко вони мають зв'язок із науковою сферою. Ми думаємо, що таке нове відношення до астрології пов'язано з появою новітніх технологій, розвитку цифрової культури та іншої парадигми мислення в людській свідомості. В наш час, коли традиційні науки такі як: філософія, релігія вже мають не такий вплив на суспільство, люди знаходять нові альтернативні системи знань, в яких астрологія посідає на певне місце, але вона сприймається людьми вже не так серйозно, як в часи наших предків античності і середньовіччя.

Також, сьогодні світ має багато глобальних проблем у вигляді війн, катастроф, певної екологічної та економічної нестабільності і через це, люди знаходять цікавим астрологічні новини, тому що вони дозволяють хоч якось «передбачити» майбутнє, оскільки як ми знаємо раніше, знаки Зодіаку виконували одну із таких функцій. Тому, ця сфера досі розвивається і є актуальною, через свої архетипи ілюзії гарних нових.

Сучасна візуальна культура використовує образи цих символів навіть в сфері татуювань, графіті, ювелірного бізнесу, як маркери індивідуальності та самовираження з естетичної точки зору. Купляючи услуги або річ людина вже сама вирішує чи закладати певні сенси в цей знак, чи залишити йому право мати лише назву тієї чи іншої тварини. Але можна зауважити, що в цьому є певна ностальгія за минулим, а також пошуку нових смислів у сучасному світі.

Отже, сьогодні астрологія – це великий популярний пласт культури, де вона виконує вже нові функції і має інші характеристики і завдання ніж у минулі епохи. Якщо раніше вона була інструментом встановлення взаємозв'язку між людиною і космосом, передбачала події, була помічницею в медицині і політиці, то сьогодні вона допомагає людям самовиражатися, пізнавати себе, налаштовує їх на позитивні думки і має нові трансформації. Також знаки Зодіаку набули нових знань не з езотеричної сторони, а інтерпретувалися в нові, більш чутливі форми духовного пошуку пов'язані із психологією та мистецтвом. І в світі

сучасних технологій вони зайняли окреме місце виконуючи певні потреби людей завдяки своїй новій позиції в культурному просторі, де поєднуються раціональне і ірраціональне, наука і віра та міфи і факти. Тому ми можемо припустити, що наразі існує новий тип астрологічної свідомості, який діє зі своїми новими правилами і законами.

Висновки до розділу 1

В результаті написання першого розділу ми дійшли таких висновків, що відповідають одному із завдань, вирішення якого було покладено в основу роботи. Нами було визначено, що походження знаків Зодіаку сягає давніх-давен, принаймні починаючи з епохи Давнього Вавилону. В цьому розділі ми розглядали розвиток астрології з часів давньоєгипетської традиції до раннього модерну, акцентуючи на еволюції значення знаків Зодіаку в культурі й науці. Ми розібрали історію їх появи та проаналізували їхню функціональну роль у різні історичні епохи. Нами було виявлено головних представників кожного з періодів, які сприяли розвитку астрологічних традицій, а також їх науковий внесок у формування системи зодіакальних символів. Ще ми провели термінологічний аналіз понять, які відносяться до теми знаків Зодіаку, щоб краще розуміти їх концептуальний зміст, і розібрали, що кожен термін означає. Окрім того, ми надали характеристику двох знаків: Овна та Терезів, що дало змогу вивчити їхні особливості в культурному і астрологічному контекстах. Отже, культурний феномен знаків Зодіаку полягає в тому, що їх символічний сенс та значення має дуже глибокі коріння, які виходять за межі суто астрологічних спостережень. Космологічні уявлення різних народів є важливими не лише для астрології, а й для культури, мистецтва, філософії та науки в цілому.

РОЗДІЛ 2 ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗОДІАКАЛЬНИХ СИМВОЛІВ

В цьому розділі аналізується історико-культурна трансформація знаків Зодіаку та розкривається їх значення: від референціальності до символічної репрезентації. Кожен з підрозділів містить різні аспекти цього переходу: починаючи із зодіакальних символів в медицині, де вони використовувалися як інструмент медичного впливу на людину, потім як вони постають як елемент алхімічного світогляду і врешті-решт як стали ключовим образом у системі візуальної пам'яті культури. Тому, ми обрали таку логічну послідовність розділів, щоб прослідкувати еволюцію цих уявлень про знаки в різні епохи та простежити їх зміні в залежності від контексту доби.

2.1 «Зодіакальна людина» або зв'язок медицини і астрології в епоху Середньовіччя і раннього модерну

Тепер ми пропонуємо далі розбиратися в історії походження знаків Зодіаку і зосередимо увагу на взаємозв'язку медицини та астрономії. Також визначимо, що мається на увазі під терміном «зодіакальна людина» в період її розвитку звід античності до Ренесансу і пізніше. В ці часи астрологія була тісно пов'язана з медициною і навіть вважалася наукою, її вивчали в школах, інститутах, гімназіях. Астрономічні спостереження за небесними тілами, положення зірок лікарі поєднували з медициною, це відбувалося в добу Ренесансу та раннього модерну. У сучасному світі таке поєднання неможливе і більш того, літературу подібного роду можна знайти лише на полицках книжкових магазинів у розділі езотерики або магії. Період Відродження став важливим етапом у розвитку астрології, зріс інтерес до неоплатонізму та герметизму. В той час продовжували бути актуальними гороскопи, їх писали на замовлення від родичів до важливих постатей, наприклад Папи Римського, єпископів, королів і закінчували ворогами. Одним відомим астрологом вважається Юрій Дрогобич, він написав книгу «Прогностична оцінка поточного 1483 року», цю книгу він присвятив папі Сиксту IV. Люди тих часів вважали, що майбутнє можна передбачити через рух

планет і зірок, але ми знаємо, що ця думка йде з давніх давен – а саме, з періоду Древнього Вавилону.

В чому ж все таки був синтез медицини і астрології в епоху Ренесансу та раннього модерну? Як ми вже згадували вище, були популярні гороскопи в яких людям прогнозували їх вдачі і невдачі і те, як буде проходити їх день, місяць і рік. Також існували і медичні гороскопи в яких були написані рекомендації щодо фізичного і психологічного здоров'я людей. Навіть лікарі того часу самі писали такі передбачення опираючись на астрологію. К. Диси в зазначає: «Домодерна медицина, в принципі, мало розрізняла природні та надприродні, або ж магічні способи лікування, що цілком вкладалося в парадигму неоплатонізму... Наприклад, жовтуху рекомендували лікувати прикладанням тканини жовтого кольору, жовтою редькою, а висипання, проблемами зі шкірою – червоними ягодами і червоним вином» [22; С 118]. Уявлення раннього модерну про медицину базувалися на роботах Гіппократа, Галена та Авіценни. Їхні думки формували теорію побудови людського тіла, які були пов'язані з чотирьома стихіями: землею, повітрям, вогнем і водою та чотирьома тілесними рідинами такими як: кров, слиз, жовта і чорна жовч. Вони були пов'язані через астрологічний порядок знаків Зодіаку. У ролі «зодіакальну людину» ми розглянемо православних слов'ян у ранньомодерний час. Якщо згадати, то у ранньомодерній натурфілософії природа сприймалася як макрокосм і людина також. Реальність має безліч таємничих знаків, а Зодіак символізує небесну основу, навколо якої обертається доля людини у минуле і майбутнє. Існував один реформатор – Філіп Ауреол (лікар Парацельс, 1493-1541 рр.), який один із перших об'єднав медицину і астрологію. Спочатку його ідеї були розповсюджені у ВКЛ (Велике Князівство Литовське), Польщі та Хорватії, а через деякий час дійшли і до інших країн таких як, Угорщина, Пруссія, але для Західної Європи це було маловідомим. Також Віталій Щепанський у своєму тексті зазначає, що на його думку «активне використання практики астрологічної медицини також пов'язані із поширенням західноєвропейського медичного трактату «Прохолодний сад здоров'я» («Вертоград прохладный здравия»), що був

популярним у середовищі православних слов'ян». [22; С 120] В цьому трактаті є малюнки, на яких зображена людина (див. додаток И). Ще існує рукопис 1649 року, який збережено у чорногорському монастирі Святої Трійці, в якому також є малюнок «зодіакальної людини» (див. додаток К). Цей малюнок опублікований Н. Янковичем у книзі «Астрономія в давній сербських рукописах». Також до цього тексту існує таблиця, яка має наступні характеристики [22; С 121] :

Знаки Зодіаку	«Зодіакальна людина»
Овен	Голова
Телець	Шия
Близнюки	Руки і плечі
Рак	Верхня частина грудей
Лев	Нижня частина грудей
Діва	Верхня частина живота
Терези	Середня частина живота
Скорпіон	Нижня частина живота
Стрілець	Бедра
Козеріг	Коліна
Водолій	Гомілка
Риби	Ступні

Існують ще декілька таких порівнянь між знаками Зодіаку і людським тілом, але з інших джерел. Ми розглянули основні аспекти взаємозв'язку медицини та астрології і визначили, що значить «зодіакальна людина». На нашу думку, таке поєднання дуже цікаво розглядати з культурологічної точки зору, тому що воно відображає давні уявлення людини про зв'язок із космосом. В епоху Середньовіччя та Відродження, на астрологію спиралися по руху планет, у більш пізні часи спиралися на існували зображення людини, які показували зв'язок між тілом і небесними знаками. Такий синтез між людиною і космосом показує глибокий сенс астрології у світогляді людини. Аналіз цього феномену

демонструє, як мистецтво, наука, міфологія та астрологія взаємодіють у формуванні культурних явищ.

2.2 Зв'язок алхімії і астрології в часи ранньомодерної Європи

В цьому розділі ми продовжимо розглядати еволюцію знаків Зодіаку, зосереджуючись саме на їх трансформації в різні часові межі і періоди та поговоримо про їх взаємозв'язок із алхімією. В першому розділі нами було розглянуто історію походження зодіакальних символів, що свідчило про значущість астрології як наукової дисципліни для багатьох культур аж до часів Середньовіччя і Ренесансу. В цьому розділі ми розберемося, як астрологія вийшла за межі науки і стала невід'ємною частиною алхімічного світогляду, а також вплинула на візуальне мистецтво.

Спочатку пропонуємо розібратися що значить термін: «алхімія – це специфічна область езотеричної філософії; доннауковий напрям у розвитку хімії» Більш відомою вона стала в Західній Європі в часи Середньовіччя і основним завданням її було перетворення брудних металів (міді, свинцю) у благородні (золото, срібло), завдяки «філософському каменю» і виготовлення такої речовини, як «еліксиру життя» [27]. «Основоположником алхімії вважається Гермес Трисмегіст – у міфології Стародавнього світу доби еллінізму — божество, образ якого сполучив риси давньоєгипетського бога мудрості й письма Тота і давньогрецького бога-вісника, покровителя магії, таємного знання, провідника душ Гермеса». [2]

Сьогодні більшість людей ставиться дуже скептично до цього поняття і вважає алхімію «дуристикою». Про таке відношення ми писали вище і до астрології, але існує чудова книга під назвою «Secrets of Nature Astrology and Alchemy in Early Modern Europe» [20] під редакцією Вільяма Р. Ньюмана та Ентоні Графтона. В ній розкривається поєднання астрології і алхімії, а саме, як ці дві дисципліни вплинули на історію і культуру в Європі до модерної доби. Тому пропонуємо дещо розглянути з цієї праці упродовж цього підрозділу.

У 1631 році молодому єзуїту Атанасію Кірхеру приснився віщий сон про вторгнення у місто Вюрцбург і це незабаром дійсно відбулося. В ті часи люди

дуже вірили в астрологію і пов'язали його сон саме з нею, оправдуючи це тим, що він математик та в цих двох дисциплінах є щось спільне і він міг зробити астрологічний прогноз. Сам Кірхер пояснював свій сон як боже натхнення, але думка про сили астрології його також не покидала [20; С 1-2].

Сьогодні у XXI столітті невелика кількість людей вірять у астрологію. Як ми зазначали вище, віра в знаки Зодіаку, це не тільки прогнози гороскопів, це також і про характеристики людини, виявлення її справжньої душі, характеру, внутрішньої сили. На момент написання книги, автори зазначили, що «between 20 and 50 percent of the population of the world's developed countries, in western Europe, North America, and Asia, believe mildly or strongly in astrology, right now» [20; С 2]. Це непогані показники для нашого сторіччя, адже не дарма існує думка, що допоки люди будуть в щось вірити – це буде існувати. Цей вислів дуже гарно підходить до алхімії і зодіакальних символів. Також цікавим є той факт, що один із президентів США, а саме Рональд Рейган зі своєю дружиною Ненсі консультувалися з астрологом Джоаном Квінгли «President Ronald Reagan and his wife, Nancy, regularly consulted the astrologer Joan Quigley» [20; С 2], але ліберальні критики висміяли цей факт, а дехто просто проігнорував, зазначають у книзі «Secrets of Nature Astrology and Alchemy in Early Modern Europe». [20]

Як ми зазначали вище, астрологія мала значний вплив на людей до часів Ренесансу. Завдяки цьому було створено видатні надихаючі мистецькі твори, такі як фрески Палаццо Скіфанойя у Феррарі (див. додаток Л) та «Меланхолія» (див. додаток Л) талановитого Альбрехта Дюрера. Ці фрески Палаццо Скіфанойя у Феррарі є величною спадщиною італійського мистецтва XV століття. «Фрески відображають дванадцять місяців. Кожен з яких представлений знаком зодіаку та сценами, що ілюструють особливості цього місяця та діяльність, що проводиться у цю пору року.» [37] У додатках ми представили фреску де зображені місяці Березень, Квітень і Травень. (див. додаток Л). Це неймовірна робота доби Відродження від якої завмирає дихання, вона вражає своєю композиційною майстерністю, її можна розглядати та досліджувати вічно, тому що це один із історичних шедеврів культурної епохи. Пастельні та приглушені

кольори надають фресці глибини та водночас візуальної легкості, створюючи гармонійний баланс між рухом сцени та естетичною довершеністю.

Як ми вже згадували вище, гарно збереженими алегоріями трьох місяців є Березень, Квітень і Травень, ці фрески збереглися найкраще і тому пропонуємо детальніше розглянути та розібрати місяць Квітень, а саме проаналізувати закладені в ньому сенс, розглянувши кожен окремий реєстр композиції.

Отже, ми можемо побачити, що фреска місяця Квітень, розділена на три реєстри, як і всі алегорії місяців. У верхній частині фрески можна розгледіти триумф олімпійського божества, що панує над місяцем, в цьому випадку (Венера над Квітнем), ми бачимо як богиня їде на гідроциклі, який тягнуть лебеді. Також на фресці зображений Бог Марс, який став на коліна перед Венерою і ймовірно просить в неї щось. Навколо богині можна побачити багато символів родючості, таких як кролики та закохані пари. Дехто з них обіймається, дехто цілюються, а хтось просто розмовляє. Справа картини у верхньому кутку стоять три діви – це символи жіночої краси та родючості (див. додаток Н). У середній частині ми можемо спостерігати зображення знаку Зодіаку Тельця та його три декани (рівні відрізки місяця) на тлі синього неба. В порівнянні з верхнім реєстром фрески середнє зображення виглядає дуже спокійним та божественним (Див. додаток П). На найнижчому реєстрі видно сезонні дії Борсо д'Есте і його коло знайомих, які про щось спілкуються та збираються на полювання. Це вже земне царство, де Борсо стоїть з правої сторони від сцени під аркою. Поряд з ним ми бачимо, як придворні заходять на конях, а в правому кутку велике скопління людей, які ведуть бесіди і сміються. В центрі фрески сидить один із придворних звисивши ноги і він притягує увагу глядача в першу чергу, щоб вони звернули увагу на намальовану та ідеалізовану реальність їхнього світу (див. додаток Р) [23].

На нашу думку, такий аналіз є досить цікавим, оскільки він дозволяє знайти закладені смисли автора у композицію та зрозуміти який зв'язок між цими всіма особистостями та елементами. Якщо б ми розбирали всю алегорію місяців представлених фресок у Феррарі, нам би вдалося проаналізувати весь ряд символів закладених в історію виникнення цього феномену.

2.3 Методологія візуальної пам'яті Абі Варбурга «Nachleben»

Зробивши невеличкий розбір фресок, варто згадати видатного історика та культуролога Абі Варбурга, який також надихнувся ними і робив свій власний аналіз. Не будучи астрологом, він знав набагато більше про зодіакальну символіку, ніж деякі постаті. Як зазначають автори книги «Secrets of Nature Astrology and Alchemy in Early Modern Europe» [20], Варбург вважав астрологію загрозою для розуму, навіть не зважаючи на те, що в європейському суспільстві вона мала значний вплив. Він пояснював це тим, що базові елементи мислення є водночас і цікавими і жахливими. Абі знаходив щось близьке до своїх думок в ідеях Лютера, він був німецьким теологом і вважав що прогнози по даті народження є дуристикою як і сама астрологія [20; С 4]. Ми зауважили, що в усі часи люди поділялися на дві категорії у віруючих та невіруючих в науку про космос. Навіть в часи епохи Відродження, коли майже кожна друга людина робила прогнози для себе, своїх родичів та ворогів, були відомі вчені, митці, які знаходили в астрології не правду і вважали її «псевдо-наукою». В цій роботі, ми не навіюємо віру в Знаки Зодіаку, нам цікаво дослідити їх трансформацію через великий проміжок часу і дізнатися чи дійсно вони мають сенс і сьогодні.

Абі Варбург у свій час розробив проєкт під назвою «Атлас образів Mnemosyne» [33; С 62], який нажаль не зберігся, але дещо про нього відомо. Як зазначає Кива Н. І. «Площини (150-200 см) Атласу образів склалися зі світлої металевої рамки, до якої було прикріплено темний матеріал. На матеріалі розміщувалися репродукції творів мистецтва, вони могли бути легко прикріплені і за потребою переміщені.» [33; С 62]; (Див. додаток С). Просто кажучи в цьому «атласі» був архів культурних образів та астрологічних символів, які включали в себе алхімічні уявлення та різні формули емоцій. Існують різні гіпотези, що Варбург хотів донести цим проєктом, наприклад, Вольфганг Кемп зазначав, що такий проєкт без коментарів схожий на сюрреалістичний монтаж, але Карл Фосслер отримав листа від Абі Варбурга за кілька днів до його смерті, де він написав, що «...можливість об'єднати мої різні і спеціалізовані праці в єдину

роботу, яка продемонструє загальну мету моїх проєктів... Серії образів розкривають функцію уявних класичних відтінків експресії, які використовувалися для репрезентації внутрішнього і зовнішнього рухів життя. Це також буде заснуванням нової теорії функціонування людської пам'яті образів» - позначила це у своїй статті Кива Н. І. [33; С 63] Сам А. Варбург зазначав, що його атлас образів можна вважати не як набір зображень і символів, а як лабораторію культурології з візуальною пам'яттю. Це насправді дуже цікава думка, оскільки культуру дійсно можна вважати «домом» всіх витворів мистецтв за всі покоління. Вона тримає в собі величезну пам'ять різних цивілізацій і зберігає найголовніше – історію.

Ключовим поняттям, яке описує трансформацію античних мотивів у нових контекстах, Варбург визначає *Nachlebenen* (жити після). Як зазначила авторка у своїй статті: «Поняття *Nachleben* стосується *Survival* (живучості, безперервності і метаморфоз) образів і мотивів» [33; С 64]. Він не вважає ці елементи архетипом або сутністю античної культури, більший акцент був зроблений на італійському Ренесансі (Ботічеллі, Поліціано...) і трохи менше на німецькому і фламандському. *Nachleben* можна трактувати як спадщину античності, адже все матеріальне, що зберіглося розглядалися Варбургом як залишки форм, стилів та властивостей, котрі зберіглися не тільки матеріально, а й в психіці. Існує головна концепція запроваджена Варбургом це – іконологія інтервалів. Суть її в тому, що вона зосереджує увагу на взаємозв'язках між фігурами. У своєму атласі образів Абі Варбург інтерпретував смисли образів в щось динамічне у просторі культурної пам'яті, аналізуючи не просто їх значення. Він вважає деталі у витворах мистецтва не лише як ідентифікатор образів, а як код культурної пам'яті, можна сказати, що його підхід до візуальної спадщини мистецтва відрізняється від традиційної іконографії, оскільки, як ми вже згадували вище, акцент робиться саме на динаміці образів, а не лише на їх символіці [33; С 62-67].

Ми обрали за методологію саме концепцію поняття *Nachlebenen* (жити після), тому що, на нашу думку вона дуже гарно підходить до вивчення

трансформації знаків Зодіаку і пояснює, як античні символи та образи зберігаються та трансформуються у візуальній культурі. Зодіакальні символи мають давнє коріння починаючи з часів Древнього Вавилону, Греції, Середньовіччя і т.д. Вони продовжують існувати в мистецтві вже багато століть поспіль трансформуючись в різних контекстах та нових стилях. 12 знаків Зодіаку, з образами тварин дуже часто трапляються в античній та Ренесансній добі, а саме у мистецьких творах, фресках, гравюрах, літературі. Ми розглядали навіть декілька прикладів «Зодіакальної людини» і робили аналіз фресок Палаццо Скіфанойя, завдяки чому ми зрозуміли, що їхнє значення можна виявити не лише через фігури та образи, але й через взаємозв'язки між ними. Також сьогодні у XXI столітті великої популярності набрали карти «Таро», астрологічні таблиці, а як ми вже знаємо Варбург також використовував принцип кінематографічного монтажу. Ще важливим є той факт, що символи Зодіаку не просто означають знаки, ми знаходили в них глибокі закладені смисли, що доказує їхню культурну трансформацію.

Отже, у межах нашого дослідження пропонуємо зробити порівняльний аналіз візуальних репрезентацій знаку Зодіаку Овна, який належить до трьох історичних проміжків, а саме: періоду Античності (див. додаток Т), Середньовіччя (див. додаток У), та сучасності (див. додаток Ф) за допомогою обраної нами методології Абі Варбурга.

В сучасному світі візуальне мистецтво набуває все більшої популярності, оскільки зростає попит цікавості на історичне та культурне походження тієї чи іншої ілюстрації, фрески, мозаїки, картини. З цього можна зробити висновок, що візуальність стає все більш важливою для розуміння емоцій та афектів, які резонують в окремих суспільних групах. Авжеж, мистецтво, як теорія філософської дисципліни цікавить нас більше не як статистичний аналіз, ми хочемо зробити саме герменевтичний аналіз трьох прикладів, за допомогою обраної нами методології Абі Варбурга – *Nachlebenen*. Ми повинні розуміти, що історія мистецтв має великий набір технік і практик інтерпретації і таким чином це дає афект тяжіння закладеного в них сенсу, оскільки дуже багато картин,

наприклад як натюрморт Лорен Крейна «Натюрморт з фруктами, китайською посудиною та рибою» мають не тільки денотативний сенс (поверхневий, що саме ми бачимо на картині), а і конотативний (закладений прихований сенс), за думкою Ролана Барта в його статті «Міф сьогодні». Як ми згадували вище, Варбург називав культурологічні витвори мистецтва «культурною лабораторією» і тому ми хочемо зробити аналіз «експертизу» зображень знаку Зодіаку Овна в три різні історичні періоди: Античність, Середньовіччя і сьогодення [21; С 101].

Почнемо з Античності, мозаїка (див додаток Т), відноситься приблизно до III століття, н.е. 270 рік. У своїй роботі Петер зазначає, що «Деталь римської мозаїки «Бог Сонця та Зодіаку», середина III століття нашої ери... Навколо нього - кільце зі знаків зодіаку, що символізує річний цикл» Peter, 2008, перекладено за допомогою перекладача DeepL). [4]

Отже, це зображення є характерним прикладом античного мистецтва, в першому розділі ми дізналися, що в грецькій міфології знаки Зодіаку відігравали важливу роль в усіх наукових сферах. В цій фресці ми бачимо зодіакальні мотиви і космологічну символіку, котрі переплітаються з декоративною. Ця концепція «життя після» акцентує увагу на довгочасі візуальних образів зображення у подальших історичних епохах. Якщо говорити про денотативний рівень зображення, то на ньому ми можемо спостерігати тварину овна зображену на світло-бежевому кольорі, який ймовірно перебуває в русі (скаче). Він зображений у світло-коричневих відтінках з елементами червоного та чорного, його погляд зосереджений та трохи суворий. Складається враження, що він кудись біжить. Також ми бачимо в нього довгий хвіст, що не зовсім характерно для породи такої тварини та закручені роги і чоловічий статевий орган. Тепер пропонуємо зробити конотативний розбір мозаїки за методологією *Nachlebenen*. Цей знак зображений в окремому прямокутнику, що вказує на його системний взаємозв'язок із зодіакальним колом. Як нам вже відомо, раніше такі зображення мали не лише декоративний сенс, вони вказували на сезон, місяць та зв'язок із божественними створіннями. Візуальний образ Овна, а саме його форма

іконографія досі зберігається навіть після занепаду Античності, продовжуючи існувати і сьогодні. Він пере Варбург вважав, цей процес пов'язаний із тим, що емоції закладені в мистецьку композицію набувають нових відчуттів до різних культурних періодів. Ми вважаємо, що Овен у мозаїці представлений в русі, тому що він весняний знак і його образ символізує динаміку, життєву силу і рух, таке завжди відчувається з приходом весняного сезону. «Архіви культурної пам'яті» вважав А. Варбург залишилися в античних образах Європи, зберігши не лише візуальну форму, а й емоційну енергію цієї епохи. Його використання у подальших культурних мотивах свідчить про те, що цей образ глибоко закоренився у візуальній пам'яті колективної свідомості бачення космосу. Отже, ця мозаїка з Овном дуже влучно вписується в концепцію поняття «жити після», оскільки вона стала основою для нашого подальшого дослідження середньовічного та сучасного образу цього Зодіаку.

Керстін Шанквейлер та Філіп Вюшер у своїй статті зазначають, що «Більшість методів історії мистецтва є описовими за своєю природою. Вони намагаються пов'язати те, що можна з соціокультурним, історичним чи філософським контекстом та умовами виробництва та реценції» Kerstin Schankweiler and Philipp Wüschner, перекладено за допомогою перекладача DeepL) [21; С 102]. Ми думаємо, що це доречна думка до нашого дослідження, оскільки три обрані нами ілюстрації є описовими.

Пропонуємо перейти до аналізу другої ілюстрації (див. додаток У), яка відноситься до епохи Середньовіччя. Спочатку опишемо поверхневий рівень, що саме ми бачимо на зображенні. Отже, на малюнку ми можемо спостерігати зображення Овна на світлому фоні, який йде ймовірно по траві. У порівнянні з першою мозаїкою римського походження тварина знаходиться в більш спокійному стані, але все одно в русі. Тут ми можемо бачити вже більш чіткі лінії структури шерсті тварини та його білий правильний колір. На цьому зображенні Овен також має довгий хвіст і вже більш великі, закручені роги та задумливу морду. Але на цьому фото є один відмінний момент – це додавання зірочок. Як ми згадували вище античне зображення мозаїки Овна було динамічним та

енергійним, стилізація тіла тварини була представлена з додаванням чоловічого органу, що притаманно мускульному образу та впевненості пов'язаних із цим знаком Зодіаку. В середньовічному зображенні ми навпаки бачимо більш спокійного, позбавленого динамічних рухів Овна, без зайвої тілесної напруги. Зірки, які ми вбачаємо на цьому зображенні на пряму символізують астрономічну функцію пов'язану із зодіакальними символами. Таке зображення Овна стає більш алегоричним, через вплив християнської традиції, тому що тварина намальована більш статично з вкладеним космологічним сенсом, а не як в античній мозаїці з проявом життєвої сили. Таким чином, ми можемо побачити, як зображення знаку Овна трансформується в залежності від епохи та різних суспільних поглядів. В середньовічному зображенні відчувається символічність на відміну від античності, де її візуальний код адаптується до нового світогляду. Тепер пропонуємо перейти до третього зображення сучасності XXI століття (див. додаток Ф). В цій ілюстрації можна помітити, як трансформувався образ Овна, але водночас і зберіг в собі сліди давніх форм. На малюнку ми бачимо Овна, який гордо лежить на скелі, позаду нього видно могутні гори, як і сам він. Вже у порівнянні з Античністю та Середньовіччям, ми бачимо цю трансформацію образу навіть через положення тіла. На першому зображенні тварина – бігла, на другому – стояла, а на третьому – лежить. Це свідчить про ті візуальні емоції за які говорив Варбург у своїх концепції *Nachlebenen*. Також на фото ми бачимо, що все тіло Овна покрито різними візерунками, погляд його зосереджений але спокійний та рога дуже могутні та величні, а хвіст маленький. Це цифрове зображення виглядає естетично цілісним у порівнянні з двома попередніми. Овен на ньому сидить гордо, в оточенні природи та декоративних елементів, які на нашу думку відносяться до архаїчної символіки Сонця та нескінченного часу. До цього зображення хочеться віднести метафору життя та енергії. Тут ми бачимо, як концепція «життя після» стає естетичним переосмисленням від античності до сучасності, міняючи візуально-стилістичні форми та емоції закладені в зображення. Також, ми знаємо, що особливо актуальним в XXI столітті стало почуття індивідуалізму і це добре зображено у третьому прикладі.

Висновки до другого розділу

В другому розділі ми розглядали зв'язок алхімії і астрології в культурному контексті ранньомодерної Європи. Ми виявили, що астрологічні символи та знаки поступово ввійшли в езотеричну філософію та стали частиною не лише зовнішнього, а й внутрішнього світу людини. Одним із важливих підрозділів дослідження стало виявлення зв'язку між людиною і її тілом в контексті астрології та медицини. Ми виявили, що кожен знак відповідає окремій частині людського тіла і відображає релігійні, міфологічні уявлення в минулому. Особливу увагу ми надали аналізу фресок Палаццо Скіфанойя у Феррарі і зробили висновок, що вони демонструють не лише зображення із знаками Зодіаку, але й велику їх культурну трансформацію й інтерпретацію у мистецтві Ренесансу. В аналізі місяця квітень ми побачили, як художники через зображення передавали відчуття любові, родючості та божественного натхнення людей, поєднуючи дві протилежності землі та неба.

Також ми зробили порівняльний аналіз трьох зображень знаку Зодіаку Овна і можемо зробити такі висновки, що історико-культурна трансформація зодіакальних символів гарно простежується завдяки методології Абі Варбурга *Nachlebenen* (жити після). Ми побачили, як три образи Овна розкрилися в трьох різних епохах: Античності, Середньовіччі та сучасності, змінивши не тільки свій візуальний стиль зображення, а й закладені сенси. Це дослідження підтвердило слова Варбурга, що «поняття *Nachleben* було тією часовою моделлю для історії мистецтва, в якій час – будь-який час, час античності, як і Ренесансу, – не є «чистим». [33; С 64].

Таким чином, підводячи підсумки можна сказати, що зодіакальні символи не просто існували та збереглися як елемент культури, вони зайняли особливе місце та зазнали багато історико-культурних трансформацій і змін за всю свою історію. Вони адаптувалися до нових світоглядних поглядів і залишалися важливими символами як і у Древньому Вавилоні та і в сьогоденні, а найголовніше у філософії та мистецтві.

РОЗДІЛ 3 «ЗОРЯНА МАНТІЯ»: МОДЕЛЬ СУЧАСНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЗНАКІВ ЗОДІАКУ

*Усі речі знаходяться у Всесвіті, і Всесвіт - у всіх речах:
ми у ньому, він у нас . Так все сходиться у довершеній єдності.
Дж. Бруно [29]*

Милорад Павич – сербський поет, літературознавець, вважається одним із найвидатніших письменників екс Югославії ХХ століття, в його стилі поєднуються елементи історії, містики, філософії, міфології та символізму. Праці Милорада перекладені багатьма мовами світу. [40]

Ми обрали для детального аналізу його твір під назвою «Зоряна Мантия», оскільки в ньому відіграють ключову роль знаки Зодіаку, ці символи представлені не лише як художній засіб, а як філософський задум, в якому існують глибокі та таємні сенси. В цьому творі, автор розповідає історію однієї людини, яка, на нашу думку, має психічні порушення, адже вона веде розповідь сюжету постійно мінявши собі Зодіак та історичну епоху. Ось як це представлено автором в тексті: «Мій знак Зодіаку вже не Рак, а Скорпіон... Друге пробудження закинуло мене в кінець минулого ХХ століття...Цього разу я прокинулася чоловіком народженим під знаком Козерога. Після третього пробудження я знову була жінкою... Народжена під знаком Риб. Четверте пробудження перемістило мене у нову мову — грецьку... Народилася під знаком Діви. Останнє (наразі) пробудження принесло мені народження під знаком Терезів» [36; С 9-10]. В цьому оповіданні головний герой шукає істину, знаходячи відповіді на свої запитання завдяки знакам Зодіаку. Кожна глава «Зоряної Мантиї» має окремі два знаки про які йде розповідь, але ми зробимо детальну інтерпретацію трьох пар знаків Овен – Козоріг, Скорпіон – Водолій, Телець – Терези [36; С 8].

Нагадаємо, що ми робимо аналіз твору Милорада Павича «Зоряна Мантия», в якому головний персонаж розповідає різноманітні історії пов'язані з двома знаками, які об'єдналися в пару, їх всього шість (оскільки знаків Зодіаку всього дванадцять), але всі вони складені не по сумісним канонам астрології, автор

вирішив скласти інші пари протилежностей і ось які склав Павич у свій праці: Лев – Рак, Скорпіон – Водолій, Овен – Козеріг, Стрілець – Риби та Телець – Терези [36; С 8].

3.1 Овен – Козеріг: імпульсивність та спокій

Ми почнемо з третьої більш цікавої нам пари *Овен – Козеріг*. Автор на початку тексту нагадує нам, що раніше існували не тільки гороскопи, календарі, прогнозування і т.д. в які вірили люди, а були так би мовити «пістики», що з давньослов'янської мови означало (правдивий, справжній). Тобто, ми розуміємо, що мова йде про так звані сонники, але в них є невеличка відмінність, сонник на основі снів прорікає яву, пістик навпаки. Як зауважує Павич у тексті «Пістики слугували також для того, щоби виявити зв'язки між людьми, народженими під одним або спорідненими знаками Зодіаку» [36; С 47]. Нам здається, що люди поділяються на три типи: ті, хто вірять в зодіакальні символи, ті, хто вірять в сонники і ті, хто не вірить ні в те, ні в друге, якщо це стосується астрологічної сфери.

Отже, в главі знак Овна представлений як імпульс, який надає певні знаки уві сні герою. Головним мотивом цього розділу є астрологічне пробудження, яке дає людям нові відчуття, сили, впевненості у майбутньому. Цікавим є те, що автор порівнює особливі сні з яйцем із двома жовтками, оскільки це завжди здається чимось унікальним та існує невелика можливість, що це ще раз повториться. «Якщо у мить такого двожовткового пробудження задумати якесь бажання, наприклад, захотіти обвінчатися, воно здійсниться, але уві сні» [36; С 51], пише це Милорад Павич у строчці про пробудження. Але чому така особливість снів пов'язана саме зі знаком Овна? Ми думаємо, це через те, що цей Зодіак відкриває весняне рівнодення, він є першим в системі зодіакальних символів і тому ми можемо назвати це метафорою нового початку або ініціації. Ще багато символів з'являється в тексті для розмірковування, наприклад, туфлі, Сатурн, час, гойдалка і тому подібне, але найголовніший символ на який ми звернули увагу – це жіночий образ з довгим густим волоссям, зеленими очима, яка називає себе

Далона. На нашу думку, такий містичний вигляд пов'язаний із силою відкривати істину уві сні, також ми можемо припустити, що цей вигляд відображає Вогонь, який характерний цьому знаку, адже він його стихія. Далона, була жінкою під знаком Зодіаку Овна, в яку головний герой перетілюючись вдруге у знак Козоріг закохався, як розповідалось на початку оповідання [36; С 8].

До речі в тексті також представлено яблуко, яке може розглядатися як символ спокуси вибору, оскільки існує багато варіантів, що воно символізує в залежності від контексту. Також, як ми вже розібралися, Овен в цьому тексті інтерпретується як початок чогось нового і як зазначає О. П. Знойка «одним із атрибутів язичницької богині Лади /богині гармонії, любові, Матері світу/ було саме яблуко, що символізувало першопочаток усіх речей» [39].

Отже, ми вважаємо, що Павич вложив у сенс знаку Овна не просто символ зодіакальної системи, а вклав в цей образ філософський та психологічний підтекст, який не так просто зрозуміти. Тому пропонуємо розібрати протилежний знак з цієї двійки – Козерога. Цей знак володіє стійким характером, йому притаманні відповідальність та стресостійкість, яка в період війни спасла головного героя у «Зоряній Мантії». Як ви повинні були зрозуміти одна історія розповідається з різних уст двох протилежних знаків, які знаходяться в одній парі з урахуванням їх характерних особливостей. Вище ми інтерпретували знак Овна, який представ нам в образі палкої жінки з темним волоссям та зеленими очима, а зараз з тією ж історією проаналізуємо Козерога.

Розповідь з його сторони виглядає більш опосередковано та стримано, як він сам говорив про себе «в мене, властивості, є також інші, наприклад: постійність, витривалість, ґрунтовність, твердість.» [36; С 56], також на початку тексту ми бачимо його монолог з самим собою: «Дурню, немає чого чекати, - говорив я собі протягом усіх тих 78 днів, коли на місто падали бомби.» [36; С 55] Наразі українцям знайома ситуація про війну і багато хто розуміє, щоб просидіти два з половиною місяці під час сильних бойових дій без підвалу (якого не було в головного героя), потрібно бути дуже сміливим, тому навіть цей початок дає нам зрозуміти, який по темпераменту цей знак.

Під час аналізу тексту ми помітили, що на відміну від палкого та емоційного Овна, головний герой під знаком Козеріг сприймав всі ситуації зі спокоем та навіть можна сказати з байдужістю, прикладом того є його фрази на кшталт «...я вже нічого не відчував; я не міг повірити.» [36; С 55] В його кожному слові, реченні, фразах відчувалась особлива мудрість без зайвих емоцій, він холодно та стримано приймав рішення, які як нам здається не завжди були правильними. Головний момент, який потрібно було зрозуміти, це те, що історія, яку розповідав Козеріг та сама, що й у Овна, але їхні характерні особливості в кожному з них домінували по іншому. Тут на нашу думку, архетипом Козерога є мудрий старик до якого можна прийти за будь-якою порадою і ти завжди підеш із відповіддю, а також буде мати впевненість в тому, що твою таємницю будуть нести мовчки та з гідністю.

Таким чином, ми бачимо, що Павич з'єднав дві протилежності в одну пару які мають абсолютно різне ставлення до всього, Козеріг – спокійний та мислячий, а Овен – діючий і імпульсивний. Такий тандем є досить цікавим для аналізу, тому що можна дізнатися багато нового про знак лише інтерпретуючи його з оповідання, яке на перший погляд здається дуже поверхневим та простим.

3.2 Скорпіон – Водолій: глибина і трансформація

У передмові про цю пару головна героїня пише так: «Звати мене Філіпа Авранезович, мені п'ятнадцять років, і я готуюся когось убити. Мій знак Зодіаку вже не Рак, а Скорпіон, а коханець - не отой із Парижа, з-під знаку Лева: тепер я по самі вуха закохана у хлопця, народженого під знаком Водолія. Він носить на фалосі величезний перстень-печатку, і з ним я вдруге втратила цноту...» [36; С 10].

Філіпа Авранезович має знак Зодіаку – Скорпіон. Цей знак вважається найскладнішим зі сторони характеру, оскільки люди, котрі народжені в проміжок між 23 жовтня і 21 листопада дуже емоційні та тяжкі. Історія зі сторони цієї дівчини побудована на пристрасті, першому коханні, надії та очікуванні. Взагалі, якщо розглядати Скорпіона з астрологічних міркувань, він відособлює

трансформаційні зміни відродження та смерті. Якщо смерть розглядати як метафору «кінця» з герменевтичної точки зору Поля Рікера – «одного із провідних філософів ХХ ст., представника французької гілки герменевтики» [34], ми можемо припустити, що це не завжди завершення, а тільки початок. Також Скорпіон вважається сексуальним знаком, який манить своєю енергією та глибиною. Ці перелічені якості ми бачимо у «Зоряній Мантиї» в образі героїні Філіпи Авранезович, яка скоїла гріх у досить юному віці віддавшись Прохору, який до речі за це був покараний «...на березі Дунаю знайшли хлопця, голого, гарного й закривавленого, який лежав без свідомості... побачили, що йому в ніс, як кабанові, встромлене кільце...» [36; С 35]. Їх історія кохання почалася досить стрімко і через це, на протязі всієї розповіді ми бачимо внутрішні зміни в образі Філіпи, так би мовити відродження, яке характерне знаку Скорпіона, як ми зазначали вище. На нашу думку це сталося тому що до неї уві снах приходила монахиня Парасевка, яка наставила її на шлях істинний і саме вона може символізувати пробудження, котре є одним із архетипових образів Скорпіона.

Важливим моментом з відрізка розповіді про цю дівчину є сцена отруєння слиною Авранезович (живого) скорпіона, яка може символізувати справжню жіночу силу, котра водночас може як кохати так і ненавидіти, адже не дарма існує вислів: від любові до ненависті один крок. Для більшого розуміння тексту ми додаємо цитату брата Філіпи, котрий змусив її це зробити «І тоді Авранезович... змусив її плюнути у склянку зі скорпіоном. Майже відразу від отої Філіпиної слини скорпіон здох...» [36; С 34]. Цей акт був зроблений для того, щоб наступним, кого вб'є Філіпа був воєвода Єремій, який мав скарб. Насправді, цей момент можна також розглядати як метафору переродження, оскільки героїня народжена під знаком Скорпіона, вбиває справжнього скорпіона і в цьому символічність цього моменту. Ми думаємо, що це можна інтерпретувати як те, що Філіпа виграє саму себе, адже ми знаємо, що у справжнього в природі скорпіона є отрута і тому ми вважаємо, що Павич підібрав дуже вдалий знак до цього сюжету заклавши в нього саме цю філософію.

Отже, тепер ми переходимо до знаку Водолія, щоб розібрати історію з його вуст і ми вже знаємо, як він був покараний за те, що мав інтимні стосунки із дочкою Авранезовича. Доля в нього була не така легка, як повітря. Він плів по течії своїх негарздів і пригод, якими б парадоксальними вони не були. Як зазначено в тексті «Ти народився у другому зимовому місяці, під одинадцятим знаком, а це Водолій. Його сузір'я розташоване поблизу небесного екватора. Воно перебуває під владою планети Уран, і його кільце залишить на тобі слід» [36; С 36]. Ми пам'ятаємо, що Прохору встромили в ніс кільце за його вчинки, що може вказувати на дійсний взаємозв'язок знаків (які дані людям з народження) і планет. Герой у своїй лінії оповіді є посередником між воєводою, в якого був скарб та його багатьма жінками, які «проходили» перевірку через нього. У своєму тілі Прохор виступає на нашу думку зі слабкої сторони, оскільки він виконує сакральну функцію, але при цьому втрачає свою ідентичність та самоповагу. Важливим моментом в цій історії було те, що Прохор отримав поранення і втратив головне для чоловіка, що давало йому ту саму чоловічу енергію та силу і саме це можна назвати символічним центром двох ліній, що переплітаються – любові та влади. Але повернення дівчини (Скорпіона), тобто його коханої повернуло йому силу, але і призвела його до смерті і цей момент ми вважаємо глибокою мораллю цієї історії. Тому коли Прохор помер, його смерть вважалась ні чим трагічним або героїчним «...Прохор лежав у своєму ліжку мертвий. Навзнак, без рани, зі свічкою між складеними долонями» [36; С 43], він плів по течії навіть у цьому.

Висновок, який ми можемо зробити про цю пару виходить з того, що їх історія кохання переросла в щось більше для них обох. Філіпа (Скорпіон), символізувала смерть і трансформацію, Прохор (Водолій) – втратив себе через емоційну відстороненість до всього. Їх з'єднання можна назвати лише імітацією любові, яка залишиться назавжди лише через смерть Водолія.

3.3. Телець – Терези: баланс між гармонією та естетикою

Наш розбір ми почнемо зі знаку Терезів – це повітряний знак, яким керує планета Венера. Це чоловічий знак, але головна героїня жінка, вона полюбляє

вишукані парфуми, має любов до деталей та є дуже чуткої і ніжною. У творі «Зоряна Мантія», образ цього знаку Зодіаку гармонійно вписується в постать дівчини. Її доля дала їй вибір між війною та коханням, але який вона обрала розберемося трохи згодом.

Хлопця з яким в головній героїні склалися стосунки звали Мінотай, він знав все про неї, навіть тоді, коли вона ще нічого не знала про нього. Подруга розповіла їй про нього: «...Чоловік закоханий у тебе вже півроку. Він знає напам'ять усі страви, які ти любиш, вина, які ти п'єш, і всі кольори, в які ти фарбуєш волосся...» [36; С 97], він почав слати їй письма з гороскопами про її знак і невдовзі вони познайомились. В тексті головна героїня так озивалася про Мінотая: «...У його обіймах я за кілка хвилин захворіла и одужала, зголодніла й наситилася... Його посмішка піднялася наді мною і полетіла на Дунай, а його могутня істина увійшла в мене, як ніж» [36; С 98].

Важливо пам'ятати, що Терези символізують рівновагу в усьому, в житті, в домі, в любові, в дружбі. Така гармонія була і між головною героїнею і Мінотаєм поки не почалась війна... Зі своєї сторони дівчина робила все, щоб не втратити кохання, вона натягувала посмішку стоячи перед дзеркалом, приховувала всі свої емоції заради спокійних відносин, окутувала ніжністю, жіночою енергією та турботою. В часи війни замість агресії вона образа іншу «зброю» змагання знаходячи її в красі до всього і до Мінотая.

Терези – це завжди про вибір між добром і злом, чорним і білим, любов'ю та ненавистю і парадокс в тому, що завжди потрібно обрати щось одне. У випадку вибору кохання і війни, головна героїня обирає любов, намагавшись знайти баланс, але в часи війни та страшних днів в неї це не виходить. Саме в цьому автор і заклав головний філософський сенс, що Терези не змогли врівноважити навіть себе. Мінотай розірвав їх майбутнє ставши байдужим до всього і навіть до неї.

На нашу думку, образ Терезів головній героїні виступив в їх парі в ролі балансу та гармонії у світі, який бомблять. Вона з усіх сил намагалася подарити йому ту любов, як Венера полюбляє естетику, але нажаль в неї цього не вийшло.

Тепер перейдемо до інтерпретації Зодіаку Тельця, який є жіночим знаком, але як ми вже зрозуміли в тілі його той самий Мінотай. Стихія цього зодіакального символу – земля, а планета така само, як у Терезів – Венера. Його головними якостями ми визначили небайдужість, чуттєвість, непорушність та стійкість, незважаючи на те, що ззовні він міг показатися мовчазним. Для нього важливим є комфорт, краса. Від природи Мінотай мав схильність до стабільності і коли почалася війна вона ніби підкосила його, але він не зламався і намагався прижитися до нових реальних подій. В тексті герой постійно згадує одну сцену з вечері, яка має негативні емоції, сльози, непорозуміння, постійних рух навколо стільця. Як зазначається в тексті «ми готуємося до якоїсь вистави... Це Шекспір. Якщо не віриш, візьми книжку й перевір. "Макбет", перша дія, сцена сьома...» [36; С 104].

З історії дівчини Терезів, ми зрозуміли, що їх кохання з Мінотаєм згасало через нього, але він не міг нічого з цим зробити, він самознищував себе без змоги це зупинити. Нам здається, що він з'їхав з розуму через тяжкі часи та війну і його внутрішній біль був дуже глибоким. Головною особливістю цього знаку є те, що вони зберігають емоції в собі, не випускавши їх назовні. На нашу думку так не правильно робити навіть зі сторони психології, оскільки людська психіка дуже вразлива, а якщо людина має якісь проблеми вона може стати ще нестабільною. Зигмунд Фрейд – відомий австрійський психолог, психоаналітик та психіатр зазначав, «що людська психіка функціонує на рівні свідомості, яка є основним регулятором поведінки й діяльності людини... Глибинний пласт психіки людини являє собою «бурхливий вир» потужних спонук – потягів, бажань, пристрастей, котрі відчутно впливають на її життя, можуть серйозно обтяжувати його і спричинити неврози» [35]. Саме це ми бачили у поведінці героя, особливо коли він згадував постійну ту театральну дію за стільцем, ці думки були формою захисту для нього, завдяки яким він нібито почувався в безпеці.

Отже образ героя під знаком Тельця має скритий архетип, адже він вмів стримувати свої емоції всередині себе, не випускавши їх назовні. Також він до

останнього тримав почуття до головної героїні, які були вже не з любовних намірів, а лише котрі збереглися в пам'яті.

В цій парі є одна особливість, котра відрізняє їх від інших двох пар, які ми розбирали. Після їх взаємної історії автор написав ще декілька окремих післясюжетних додатків до їх розповіді, тому ми пропонуємо трошки розібрати їх також. Перший текст має назву «Кохання, яке кожного ранку є старшим на рік» [36; С 105], в ньому розповідається ще більш насичений сюжет їх стосунків, який не призводить до гарного. Дівчина, яка має баланс Терезів зачитується Шекспіром, казками і тому подібним. Вона читавши це має надію повернути їх кохання, але «...Мінотай уже не впізнає мене і забув навіть моє ім'я. Він думає, що я його служниця, сестра або щось таке. Він уже не чує, що я йому кажу...» [36; С 105], пише вона. Мінотай нажаль став дуже нечутливим до всіх її проявів любові і він начебто закаменів зі всіма своїми емоціями усередині. Це можна розглядати як символ смерті почуттів та втрата себе. Чим далі розгорталися події про які писав Милорад Павич, нам все більше ставало зрозуміло те, що в цій історії кохання «happy end» не буде. На жаль, головна героїня, народжена під знаком Терезів перепробувавши безліч різних способів повернути кохання Мінотая також опустила руки і в кінці-кінців він остаточно зійшов з розуму, через війну та втрату себе.

Висновки до третього розділу

В третьому розділі ми зробили інтерпретацію трьох пар зодіакальних символів у творі Милорада Павича «Зоряна Мантія», а саме: Овен – Козеріг, Скорпіон – Водолій, Терези – Телець. Ми виявили, що кожна з цих пар має унікальну історію і кожен знак має свій архетиповий образ та характеристики, котрі притаманні цьому знаку. Також ми дійшли до таких висновків, що Зодіаки представлені в цьому творі мають набагато глибший, символічний контекст у поєднанні між духовним і матеріальним світом, оскільки за основу всіх історій стала війна. Вона міняла життя людей в оповіданні, як наразі міняє і наші. На нашу думку головний сенс який хотів донести до нас автор є у тому, що кохання

– це настільки сильне відчуття, яке не зрівняється ні з одним іншим. Ним можна хворіти, через нього можна одужати, воно як надає сили, так їх і забирає.

В першій парі, яку ми розглядали Овен – Козоріг, ми відчули сильний конфлікт між імпульсивним та спокійним знаками на основі пристрасті, мудрості та стриманості. Їх пара здалася нам складною, оскільки ці два знаки мають дуже схожі темпераменти та якості. В цій парі Овен виступав для Козорога емоціями переродження. Вони були прикладом того, як дві протилежності мали тісний взаємозв'язок та їх щось притягувало один до одного, але як виявилось в їх парі неможливо було знайти гармонію, адже кожен знак був зафіксован лише на своїй зодіакальній ролі.

Скорпіон – Водолій – це наступна пара яку ми розглядали. Ця пара репрезентувала сильну любов, але не взаємну. Під знаком Скорпіона була народжена дівчина, вона мала внутрішню жіночу силу, а під знаком Водолія був хлопець. Через те, що їх пара склалася досить швидко завдяки близькості, подальший розвиток їх стосунків був схожий на емоційну прив'язку зі сторони дівчини та холодне відсторонення зі сторони чоловіка. На нашу думку, їх кохання набуло символізму трагічності, через який кожен із знаків отримав сильні внутрішні зміни та трансформації. Якщо розглядати цю пару по астрологічним канонам, Скорпіон повинен був бути відданим та прив'язаним, а Водолій навпаки відстороненим, як це і вийшло насправді.

Останньою парою, яку ми розглядали, була Телець – Терези. Ця пара здалася нам найбільш гармонійною та стабільною, але їх історія також трималася спочатку на взаємному коханні, а згодом вже ні. Війна також обрушила їх спільні майбутні плани і змінили ці два знаки до непізнаваності. Балансовані та гармонійні Терези врешті решт втратили свою рівновагу, а спокійний, стабільний Телець зійшов з розуму.

Отже, ми вважаємо, що Милорад Павич заклав в зодіакальні символи не просто астрологічні образи, він наповнив сюжет філософськими розмірковуваннями, глибокими сенсами де кожен Зодіак виступає як інструмент аналізу людських стосунків і почуттів. Це дуже важлива робота, яка допомогла

розібрати нам з культурологічної точки зору всі зодіакальні символи і зрозуміти їх дійсну трансформацію в літературі, історії мистецтв, культурі та історії.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження ми дійшли до таких висновків, які повністю відповідають поставленій меті і завданням, вирішення яких було покладено в основу роботи. У роботі проаналізовано історико-культурну трансформацію зодіакальних символів в художній культурі, починаючи від Давнього Вавилону і до сучасності. Також ми зробили інтерпретацію знаків Зодіаку у творі Милорада Павича «Зоряна Мантія». [36] Завдяки цьому визначено їх роль у мистецтві як художнього засобу, пов'язаного з філософським контекстом, що дозволило нам відстежити своєрідну культурну еволюцію цих знаків. Потрібно відзначити, що символи Зодіаку протягом століть, змінюючи своє значення та функції, також залишалися актуальними у першопочатковому вигляді.

В античній культурі вони були тісно пов'язані із астрономією, міфологією релігією та медициною, їх головна функція була сакральна-наукова. Птолемеєм, працю якого «Тетрабіблос» [24] ми згадували в нашому дослідженні, заклав важливу основу для подальшого вивчення астрології. Ми визначили, що зодіакальні символи виконували не лише календарну функцію, вони мали глибокий зв'язок із космосом та Всесвітом, налаштовуючи людей на гармонію і спокій. Ми акцентували увагу на тому, що антична людина фіксувала образи Зодіаку у фресках, мозаїках, скульптурах, літературі, отже це свідчить про те, що вони були покладені в основу певної системи для зв'язку із космосом.

В добу ренесансу ми помітили інші зміни, які були все ще пов'язані з античними традиціями, але вже більш з філософськими та науковими аспектами. В цей час, зодіакальні символи мали не тільки сакральний зміст, вони набули нових характеристик і функцій, які більший акцент ставили на індивідуальність людини, включались в дискурси алхімії та медицини. В цю епоху гороскопи набули особливої популярності, їх замовляли і для родичів, і для ворогів. Вони навіть просунулися в політичні маси та науку, прикладом чого є образ «Зодіакальної людини» [22], в яку був закладений певний зв'язок із космосом та медициною. Ми побачили, наскільки в добу Відродження знаки Зодіаку

відігравали важливу роль: вони стали не лише засобом для інтерпретації, а отримали художній характер, починаючи від гравюр Альбрехта Дюрера [1], закінчуючи фресками в палаці Скіфаноя у Феррарі. [23] Споглядання і аналіз цих витворів мистецтва дає змогу зробити висновок, що кожний окремий образ Зодіаку в будь-якій його інтерпретації, набував нових форм з елементами життєвої сили, духу, темпераменту та нових трансформацій.

У сучасному світі зодіакальні символи зазнали ще більшої метаморфози, оскільки їх образи використовуються вже не з наукової точки зору чи засад сакральної традиції, а більш як естетичні об'єкти. Їх зображення ми можемо зустріти на всіх інтернет-платформах і соціальних мережах, вони використовуються у дизайні, графіці, поп-культурі, але такої популярності та активності, вони вже не набирають в ХХІ столітті, як в часи античності або середньовіччя. Багато людей, на відміну від попередніх суспільств, перестали надавати великої уваги та віри Зодіаку, оскільки астрологія не вважається наукою, тим більше, точною. Втім, ми не можемо однозначно стверджувати, що ці символи перебувають у стані занепаду, але перелічені вище факти засвідчують їх суттєві трансформаційні зміни в культурі.

Ми можемо зауважити, що знаки Зодіаку в епоху цифрових технологій перетворилися на елементи масового мистецтва та втратили свою сакральну та міфологічну функцію. Вони стали частиною масової культури більш доступної та відкритої широкому загалу. Їхня символіка втратила особливу загадковість і їх почали використовувати як художній засіб. Варто зауважити, що в масовій свідомості зберігаються безперечні уявлення про те, що кожному знаку притаманні відповідні риси характеру, темпераменту, життєвої сили і духу, що пояснює, чому існують великі подібності між людьми, з якими асоціюється той самий знак. Тому, звертаючись до джерел з історії Древнього Вавилону та античності, нами було доведено, що ще навіть багато століть назад, людство демонструвало високий рівень спостережливості та чутливості до зв'язку із космосом, що навіть сьогодні є корисним для нас.

Якщо говорити в чому ж різниця представлення образів «Зодіакальної людини» [22] і людей із твору «Зоряна Мантія» [36] Милорада Павича, тоді можна зазначити, що знаки в роботі Павича відновлюються, стаючи частиною важливої структури реальності в більш глибокому сенсі. Він представляє нам знаки Зодіаку не лише з сакральною функцією, яка відповідає за особливості характеру та долі людини, а в них закладений вже більш філософський сенс, коли герої постійно зверталися до вищих сил, психіки та своєї індивідуальності. Тому на відміну від зодіакальної людини, персонажі Павича уособлюють новий літературний підхід з елементами герменевтичного розгляду, коли через образність Відродження образ людини сприймався більш раціоналістично.

Отже, підсумовуючи вищесказане, можна підвести підсумок і зауважити, що зодіакальні символи в різні епохи мали різне значення з боку їх трансформаційних характеристик та функцій. В Античності – це сакральні, духовні знання, уявлення про космос, зв'язок людини і природи. В часи Ренесансу вони виступали в ролі генератора життя, людської долі і були інструментом розуміння психіки та природи, їх фізичної можливості та мали зв'язок із медициною і наукою. А в сучасності знаки Зодіаку виступають як засіб інтерпретації візуального мистецтва, пошуку символізму, індивідуальності та естетики.

Тому, дослідження показує, що символи Зодіаку є не лише астрологічними знаками (як ми і казали на початку роботи), а вони мають багато закладених сенсів, що унаочнює їх культурно-історична трансформація.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Albrecht dürer | melencolia I | the metropolitan museum of art. *The Metropolitan Museum of Art*. URL: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/336228>
2. Alvarar. Гермес Трисмегіст. *ВУЕ*. URL: https://vue.gov.ua/Гермес_Трисмегіст
3. Aries - the majestic ram in 2025 | zodiac signs, aries sign, aries. *Pinterest*. URL: https://www.pinterest.com/pin/98234835617078742/sent/?invite_code=913f8224c6204c068fbafbc747903b80&sender=802133521039821451&mp:sfo=1
4. Aries. *Flickr*. URL: <https://www.flickr.com/photos/28433765@N07/52773106050/in/photostream/>
5. Astrology and cosmology in the world's religions. New York : New York University Press, 2012. 288 p.
6. Astrology in european religious history: its philosophical foundations through the ages. Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, Peter, 2023.
7. Astrology, science, and culture: pulling down the moon / ed. by C. Patrick. Oxford, UK : Berg, 2004.
8. Azzolini M. Duke and the stars. Harvard University Press, 2013. 360 p.
9. Baigent M. From the omens of babylon: astrology and ancient mesopotamia. London : Arkana, 1994. 225 p.
10. Barton T. Ancient astrology. Taylor & Francis Group, 2016. 272 p.
11. Boner P. J. Kepler's cosmological synthesis: astrology, mechanism and the soul. BRILL, 2013. 204 p.
12. Bouché Leglercq A. L'astrologie grecque. Paris : P:rnest leroux, éditeur 28, rue bonaparte, 28, 1899. 690 p.
URL: <https://www.hellenisticastronomy.com/critical%20editions/Bouche-Leclercq-Lastrologie-grecque.pdf>
13. Champion N. History of western astrology. London : Continuum, 2009.

14. Deutsche Fotothek. *Deutsche Fotothek*. URL: <https://www.deutschefotothek.de/documents/obj/88964428>
15. Feke J. Ptolemy's philosophy. Princeton University Press, 2018. URL: <https://doi.org/10.23943/princeton/9780691179582.001.0001>
16. Garin E. Astrology in the renaissance: the zodiac of life. Penguin (Non-Classics), 1988. 160 p.
17. History of western astrology volume II: the medieval and modern worlds. Bloomsbury Publishing Plc, 2009.
18. Holden J. H. A history of horoscopic astrology. Tempe, AZ : American Federation of Astrologers, 1996. 359 p.
19. Mnemosyne Lost - Kunstkritikk. *Kunstkritikk*. URL: <https://kunstkritikk.com/mnemosyne-lost/>
20. Newman W. R., Grafton A. Secrets of Nature: Astrology and Alchemy in Early Modern Europe. MIT Press, 2006. 452 p.
21. Schankweiler K., Wüschner P. Images that move Analyzing affect with Aby Warburg. URL: <https://tudresden.de/gsw/phil/ikm/kuge/ressourcen/dateien/fachbereich/publikationen/schankweiler/Images-that-move.pdf?lang=de>
22. Shcheranskyi V. Медична астрологія православних слов'ян у період раннього модерну: місія Теофраста Парацельса у Великому Князівстві Литовському (Medical astrology of orthodox slavs of the early modern period: Theophrastus Paraselsus mission in the Grand Duchy of. *Academia.edu - Find Research Papers, Topics, Researchers*. URL: <https://surl.li/vlujeo>
23. Smarthistory – sala dei mesi (hall of the months) at palazzo schifanoia. *Smarthistory*. URL: <https://smarthistory.org/sala-dei-mesi-at-palazzo-schifanoia/>
24. Tetrabiblos / ed. by R. F. E. 1884-. Cambridge, Mass : Harvard University Press, 1980. 466 p. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Klymyshyn_Ivan/Kalendar_i_khronolohiia.pdf

25. Weisskopf, V. F. Physics in the twentieth century / V. F. Weisskopf. – Geneva: European Organization for Nuclear Research, 1969. – 12 p. – (CERN lecture; 69-URL: <https://cds.cern.ch/record/96412/files/CERN-ARCH-PMC-06-353.pdf>).
26. Yates F. A. Giordano bruno and the hermetic tradition. Taylor & Francis Group, 2015. 544 p.
27. Алхімія. ВУЕ. URL: <https://vue.gov.ua/Алхімія> (дата звернення: 18.03.2025)
28. Аріабхата. ВУЕ. URL: <https://vue.gov.ua/Аріабхата>
29. Вислови відомих людей про астрономію. Вислови відомих людей про астрономію. URL: <https://provuslovu.blogspot.com/>
30. Відьмаченко А. Довідник по назвах зірок, сузір'їв, планет, їх супутників і астероїдів. ІСТОРИЯ, МІФИ ТА ЛЕГЕНДИ ПРО АСТРОНОМІЮ : Довідник. Київ : Вид. центр НУБіП України, 2024. 187 с. URL: <http://surl.li/yxwnbh>
31. Головка М. В., Крячко І. П. Астрономія : Посібник. Київ : КОНВІ ПРИНТ, 2018. 272 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/713280/1/18-24_Astronomy_Workbook_P-7.pdf
32. Івано-Франків. Теол. Акад., 2002. 232 с.
33. Кива Н. І. АТЛАС ОБРАЗІВ МНEMOSYNE АБІ ВАРБУРГА: В НАПРЯМІ ВІЗУАЛЬНОЇ ІСТОРИЇ МИСТЕЦТВА. *DSpace Repository :: Electronic Kyiv-Mohyla Academy Institutional Repository*. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dcde085b-596d-4159-b2d0-9aa536b325b0/content>
34. Климишин І. А. Календар хронологія. 5-те вид. Івано-Франківськ : Вид-во Івано-Франків. Теол. Акад., 2002. 232 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Klymyshyn_Ivan/Kalendar_i_khronolohiia.pdf
35. Москалець В. Персонологічні акценти фрейдизму. *DSpace at West Ukrainian National University: Головна сторінка*.

- URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/24008/1/Москалець%20В..pdf>
- 36.Павич М. Зоряна мантия. Львів : ВНТЛ-Класика, 2002. 123 с.
URL: https://doi.org/file:///C:/Users/berez/OneDrive/Рабочий%20стол/Zoriana_mantiia.pdf
- 37.Палац скіфанойя (феррара) – гід по італії нонна фролова. *Гід по Італії Нонна Фролова*. URL: <https://nonna-frolova.com/uk/pamyatky-ferrary/palats-skifanojya/>
- 38.Поль Рікер. *Дух і літера*. URL: <https://duh-i-litera.com/ricœur-paul>
- 39.Українське життя в Севастополі. Словник символів Я.
URL: http://ukrlife.org/main/evshan/symbol_ua.htm
- 40.Учасники проектів Вікімедіа. Милорад павич – вікіпедія. *Вікіпедія*.
URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Милорад_Павич#:~:text=Милорад%20Павић;%2015%20жовтня%201929,його%20твори%20перекладено%2030%20мовами.
- 41.Фламмаріон К. Популярна астрономія: Книга. Київ : АКАДЕМПЕРІОДИКА, 2019. 190 с.
URL: <https://akademperiodyka.org.ua/sites/default/files/2021/news/2/1/E-Book%20Popular%20Astronomy.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

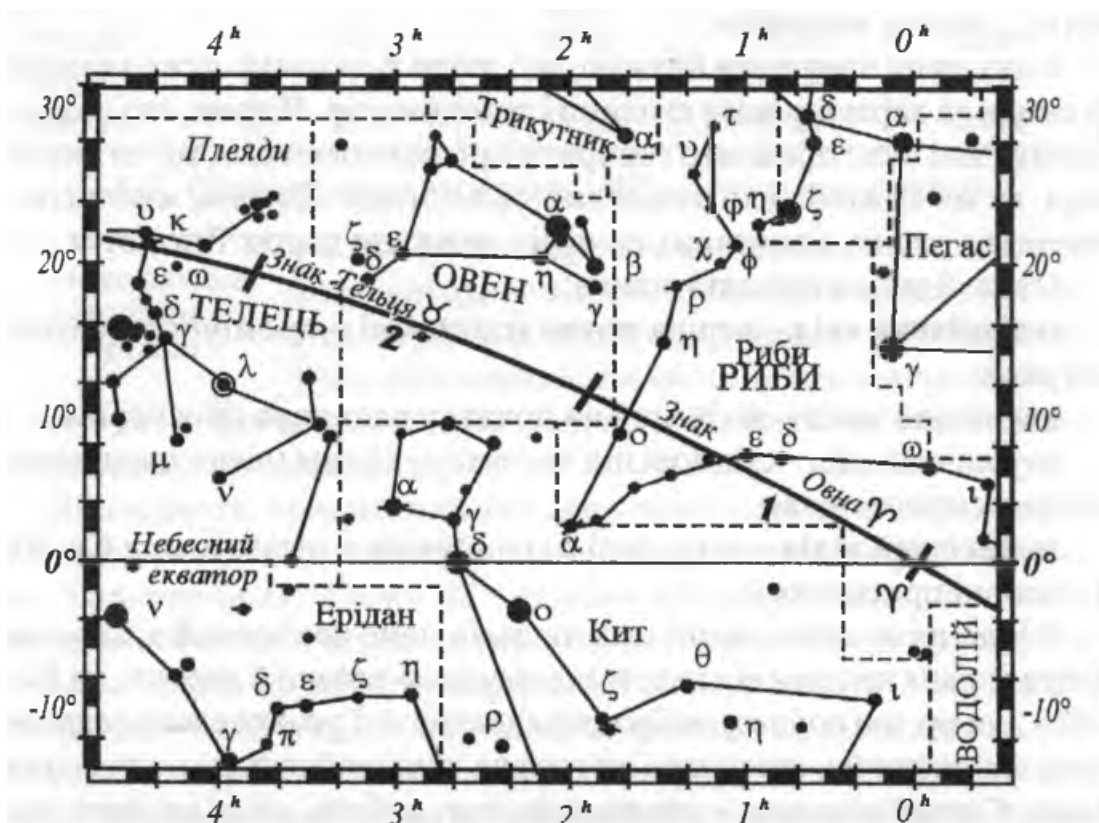

Рис 1.1 Положення 1-го і 2-го (із 12) Знаків Зодіаку відповідно Знаку Овна і Знаку Тельця - на тлі зір; як видно, ефект прецесії призвів до зміщення Знаків Зодіаку відносно зодіакальних сузір'їв тої ж назви на близько 30° [34; С. 30]

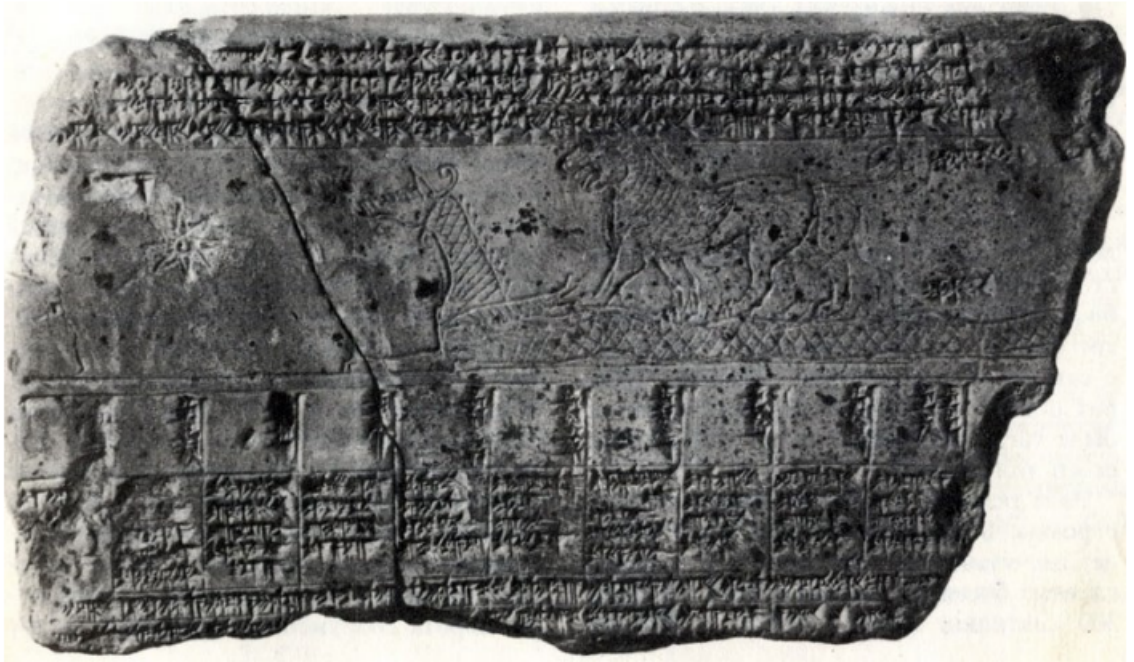

Рис. 1.2. Давньовавилонське зображення сузір'я Лева, Гідри і планети Юпітер, що висічене на кам'яній плиті понад 2000 років тому. [30; С. 5]

Рис. 1.3. Давньовавилонське зображення сузір'я Лева, Гідри і планети Юпітер, що висічене на кам'яній плиті понад 2000 років тому. [30; С. 5]

Рис. 1.4 Астрологічне зображення зміни днів тижня. [34; С. 35]

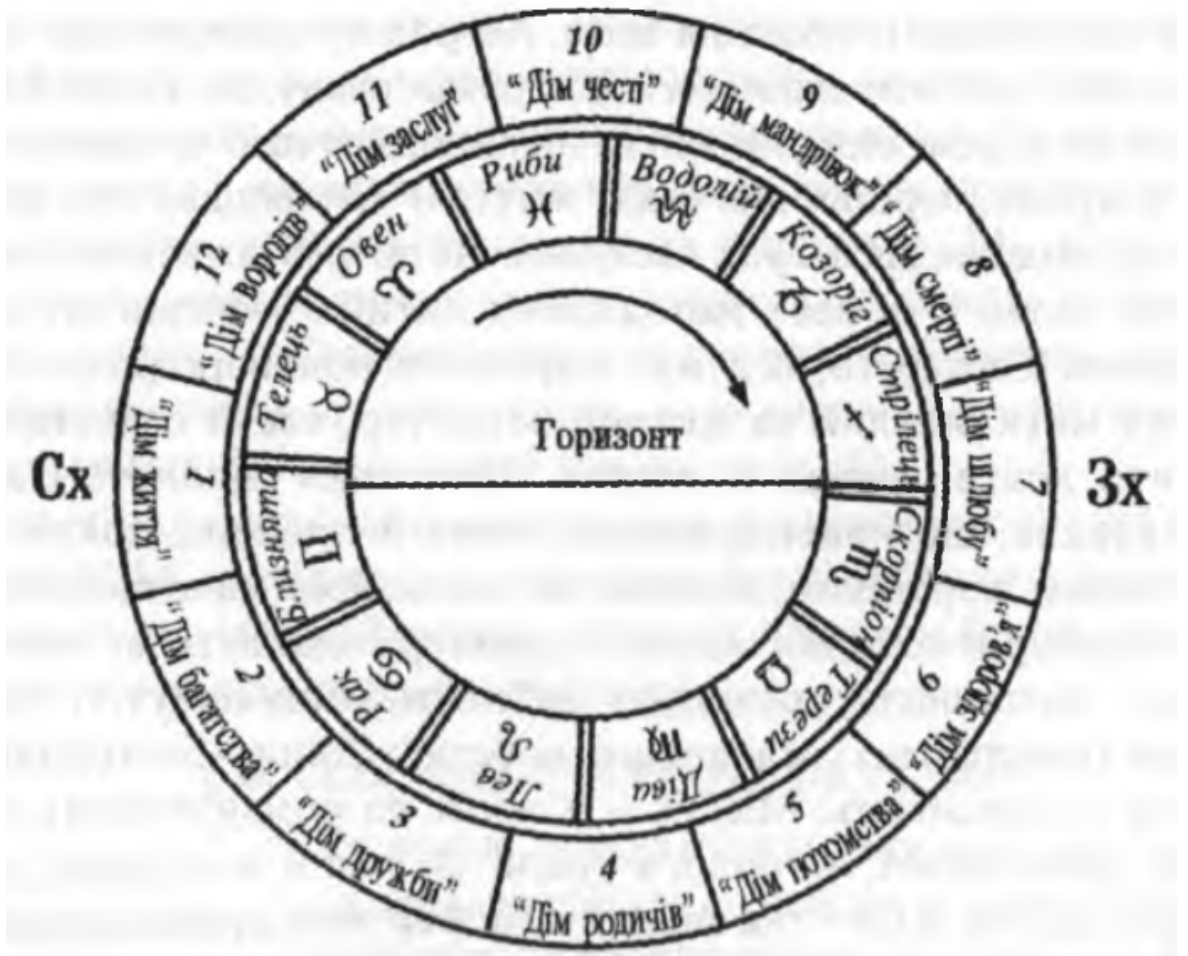
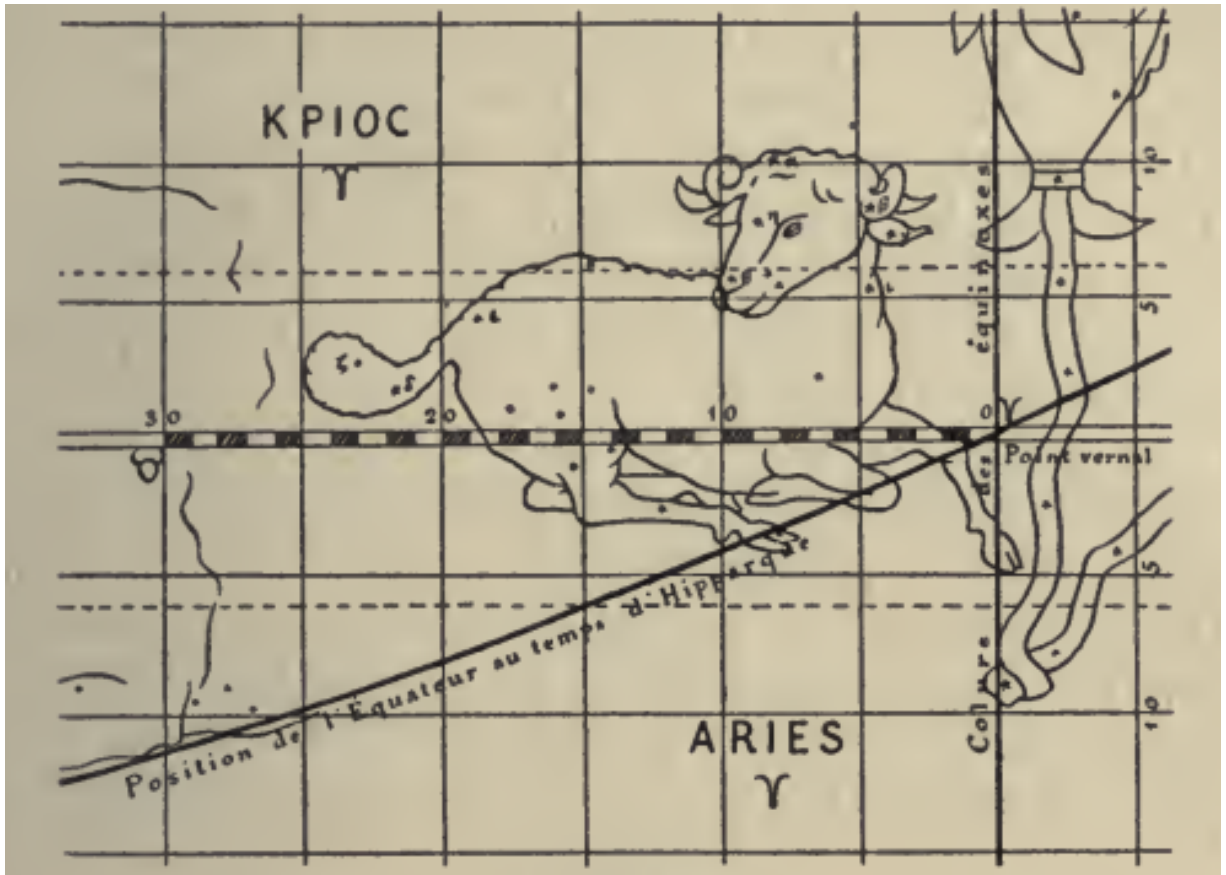

Рис. 1.5 Добове обертання небесної сфери відносно «домів» нерухомого кола генітури, придуманого астрологами. [34; С. 41]

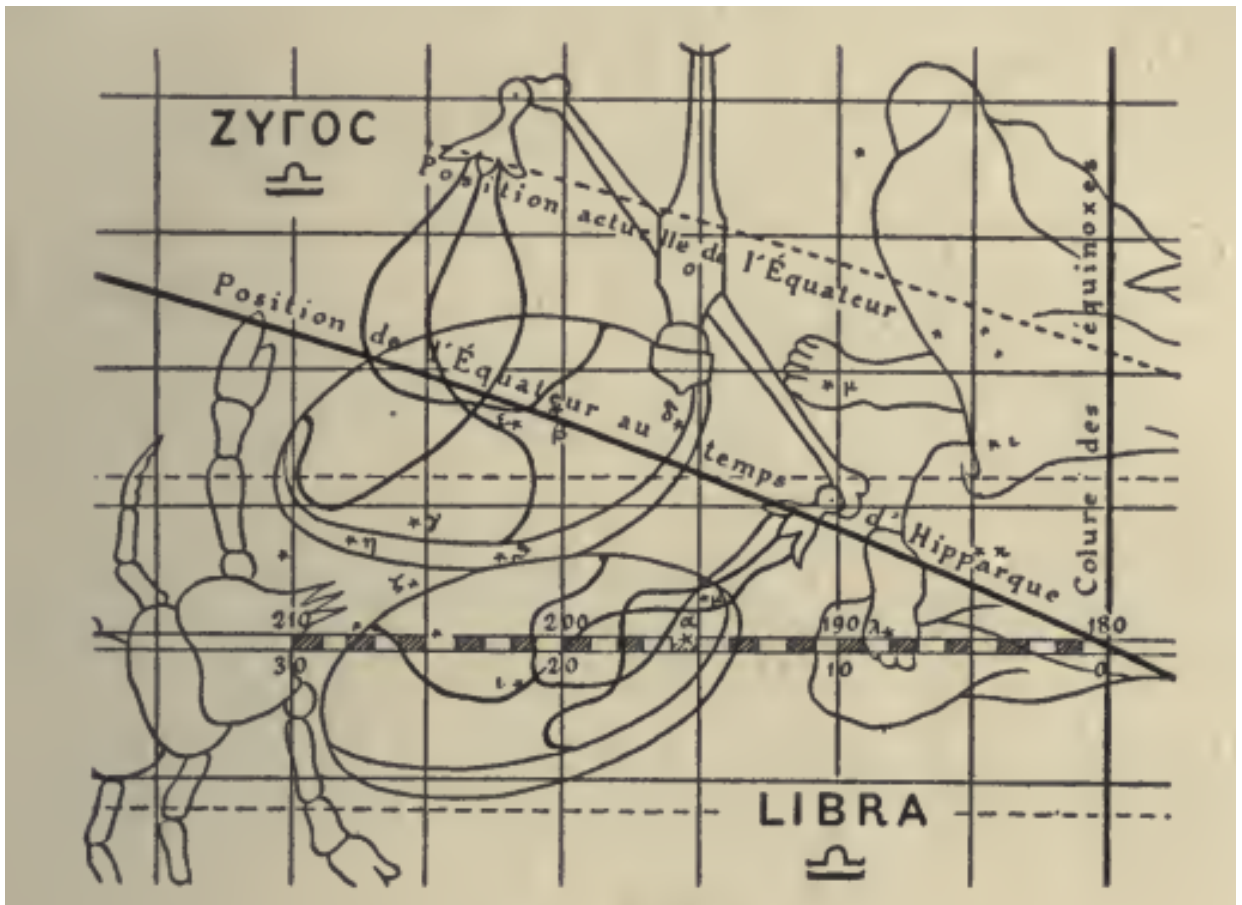

Рис.1.6 Схема гороскопа (числами вказано номери «домів», куди вписують знайдені за моделлю попереднього малюнка знаки Зодіаку та планети).

[34; С. 41]

Овен [12; С. 131]

Терези [12; С. 141-142]

Залишки давньої китайської обсерваторії Гаочен (XIII ст.) [31; С 211]

«Зодіакальна людина» із рукопису «Прохолодний сад здоров'я» 1534 р.

[22, С. 120]

Додаток К

«Зодіакальна людина» із сербського рукопису 1649 р. [22, С. 122]

March, April, and May, in Sala dei Mesi, 1460s, Palazzo Schifanoia, Ferrara (photo: Lauren Kilroy-Ewbank, CC BY-NC-SA 2.0) [23]

«Меланхолия» Альбрехта Дюрера [1]

Triumph of Venus, top of the April panel, in the Sala dei Mesi, 1460s, Palazzo Schifanoia, Ferrara (photo: Lauren Kilroy-Ewbank, CC BY-NC-SA 2.0) [23]

Додаток П

Taurus, middle of the April panel, in the Sala dei Mesi, 1460s, Palazzo Schifanoia, Ferrara (photo: Lauren Kilroy-Ewbank, CC BY-NC-SA 2.0) [23]

Image of Borso d'Este with this court, April panel, in the Sala dei Mesi, 1460s, Palazzo Schifanoia, Ferrara (photo: Lauren Kilroy-Ewbank, CC BY-NC-SA 2.0) [23]

Aby Warburg, *Bilderatlas Mnemosyne – The Original*, 2020. Installation view from HKW. Photo: Silke Briel / HKW. [19]

Мозаїка з римської вілли знаку Зодіаку «Овен», приблизно 270 рік [4]

© Deutsche Fotothek - PREVIEW Scan

Знак Зодіаку «Овен» в часи Середньовіччя [14]

Знак Зодіаку «Овна» ХХІ століття [3]